C. R.-MOTRU

F. W. NIETZSCHE

VIAȚA ȘI FILOSOFIA SA

Erst das Uebermorgen gehört mir. Einige werden posthum geboren.
Fr. Nietzsche. Der Antichrist, Vorwort.

BUCUREȘCI

LIBRĂRIA SOCECŬ & CIE
21. — CALEA VICTORIEI. — 21
1897.

www.dacoromanica.ro

Domnului Spiru Haret, membru
al Academiei Române, Minis-
tru al Cultelor și Instrucț. publice

Omagiu din partea
autorului.

4 Iunie 1897.

www.dacoromanica.ro

FRIEDRICH NIETZSCHE

www.dacoromanica.ro

PREFAŢĂ

Scrierile filosofice contemporane, dacă nu întrec în profunditate scrierile filosofice din trecut, le întrec însă de sigur cu mult prin bogăţia problemelor asupra căror ele încearcă soluţiuni. Din această cauză scrierile filosofice din trecut par a avea mai multă unitate şi expunerea lor se poate face într'un mod mai complet, pe când scrierile filosofice contemporane, deşi atrăgătoare la citire, în expunere întîmpină totdeuna mari dificultăţi. Diversitatea problemelor lor şi de multe ori chiar diversitatea soluţiunilor date la aceeaşi problemă sileşte pe istoric să se abată de la expunerea lor fidelă şi de multe ori încă să încerce el de la sine o nouă grupare a problemelor şi soluţiunilor emise.

Asemeni dificultăţi sînt inerente şi filosofiei lui Fr.

www.dacoromanica.ro

Nietzsche; s'ar putea zice: mai ales filosofiei lui Nietzsche.

Nietzsche este mai mult un filosof de temperament de cît un filosof de judecată abstractă. La diferitele probleme pe care le-a găsit agitate în timpul său răspund soluțiunile sale dictate de temperament, fără plan și fără metodă, întocmai cum ar fi procedat și un poet liric. De aceea o mai bună definițiune nu s'ar putea găsi pentru felul său de a compune, de cît aceea pe care a dat-o poetul Fr. Hebbel despre sine însuși:

«*Problema vieții mele consistă, zice Hebbel, în sim-*
«*bolizarea stărilor mele sufletești, întru cât ele pot*
«*fi prinse în momentele lor cele mai însemnate, prin*
«*vorbă sau scris.*» Aceeași «simbolizare a stărilor sufletești» o găsim și la Nietzsche.

In mijlocul acestor stări interne însă, veçinic schimbătoare, o notă dominantă totuși revine și le dă acestora un sîmbure de cristalizare.

Această notă dominantă, aparținînd domeniului moralei, consistă în următoarele:

Valorile morale de astăzi, crede Nietzsche, sînt produsul istovirii instinctelor nobile ale omului. Oamenii de astăzi socotesc de bunuri morale aceea ce convine mulțimii și intereselor ei. Instinctul nobil însă se caracterisează printr'o individualitate puter-

www.dacoromanica.ro

nică: el urĕşte comunitatea cu ceĭ mulţĭ. Morala de astăzĭ, bazată pe sentimentul de milă pentru ceĭ slabĭ şi oprimaţĭ, este o morală care convine numaĭ *sclavilor*, iar nu oamenilor carĭ se simt *stăpînĭ* pe destinele lor. Sclaviĭ cer mizericordie, fiindcă numaĭ prin mizericordia celor tarĭ îşĭ pot susţine dînşiĭ viaţa; oameniĭ nobilĭ, oameniĭ stăpînĭ îşĭ cuceresc eĭ singurĭ prin propria lor putere dreptul la viaţă.

Nietzsche maĭ găseşte morala sclavilor sistematizată şi popularizată prin religiunea creştină. Creştinismul, înseamnă, pentru Nietzsche, rĕscoala sclavilor în morală, şi triumful creştinismuluĭ, triumful moraleĭ sclavilor.

Puţin îngrijat, de altmintrelĭ, de datele istorice, Nietzsche socoteşte că inceputul acesteĭ rĕscoale a sclavilor datează de la filosoful elin, Socrate. Acesta a adus pentru prima oară în discuţie problema sufletuluĭ şi prin afirmarea luĭ, că există un suflet deosebit de corp, s'a dat posibilitate şi sclavilor să aibă o religiune a lor, să între în cetatea nobililor. Ideea unuĭ suflet apoĭ opusă materieĭ a distrus încetul cu încetul întreaga civilizaţiune elină, a deschis drum ascetismuluĭ în morală şi prin aceasta a făcut necesarĭ pe preoţĭ. Preoţiĭ sînt după Nietzsche parasiţiĭ carĭ trăiesc din eroarea originară a luĭ Socrate; eroarea anume de a considera că există în domeniul moral o viaţă a sufletuluĭ, viaţa nemuritoare, deosebită de

www.dacoromanica.ro

aceea a corpului. Prin această eroare fundamentală s'a pervertit adevĕratul criteriŭ al valorilor morale, acela pe care-l avuseseră vechiĭ Eliní înainte de Socrate, şi s'a făcut posibil cel al creştinilor. *Bun* şi *drept*, după aceştĭ din urmă, este numaĭ aceea ce îndeplineşte condiţiunile ilusiunii uneĭ vieţĭ nemuritoare a sufletuluĭ; *rĕŭ* şi *păcătos* tot ce formă vechile idealurĭ ale omuluĭ nobil. S'aŭ dispreţuit ast-fel bunurile pămînteştĭ; s'a considerat ca o crimă frumuseţa corpuluĭ şi pornirile luĭ instinctive, vitejia rĕsboinică şi dorinţa de a stăpîni; s'a înlăturat, cu un cuvînt, tot ce formase averea naturală a celor puţinĭ, a aristocraţilor raseĭ omeneştĭ. In schimb, s'a ridicat la valoarea de bun moral iubirea pentru ceĭ slabĭ şi săracĭ; s'a pus tot preţul vieţiĭ în recompensele uneĭ vieţĭ viitoare, recompense ce se pot câştiga prin evlavia sufletuluĭ şi inerţia corpuluĭ, pentru că aceste bunurĭ şi le putea împărţi şi mulţimea; căcĭ fraţĭ într'un Christos sînt toţĭ de-opotrivă, săraciĭ ca şi bogaţiĭ, sclaviĭ ca şi stăpînĭi.

Idealul moral al luĭ Nietzsche este dar tocmaĭ opusul celuĭ creştin şi prin aceasta ne şi explicăm pentru ce una dintre scrierile luĭ poartă titlu *der Antichrist*.

Reforma pe care ar cere-o el în morală ar fi revenirea din noŭ la vechiul criteriŭ, presupus de el

www.dacoromanica.ro

a fi fost cel al Elinilor vechĭ, adică o desvalorare a tuturor valorilor morale de astăzĭ şi valorarea din noŭ a pornirilor instinctive ale omuluĭ ce nu cunoştea nicĭ ideea de suflet, nicĭ sentimentul de milă pentru ceĭ slabĭ. *Die Umwerthung aller Werthe* era într'adevĕr să fie, precum o anunţase el aşa de des, titlul opereĭ sale capitale.

Ca o consecinţă a acesteĭ morale apoĭ, trebue înţeles la Nietzsche şi ura luĭ contra ideilor socialiste. Drepturile politice şi economice cerute de socialiştĭ, i-s'aŭ părut a fi semnele uneĭ noŭe revolte pe care sclaviĭ o pregătesc acum pe alt tărîm, după ce aŭ triumfat în morală prin creştinism. Asimilaţĭ nobililor prin religiune, sclaviĭ voiesc acum să le fie şi prin drepturĭ politice. Democraţia socială este pentru dînsul dar continuarea respîndiriĭ creştinismuluĭ.

Antichrist în morală, Nietzsche este ultra reacţionar în politică.

Această notă dominantă o întîlnim pretutindene în tot ce a scris dînsul şi o putem numi trăsătura fundamentală a temperamentuluĭ sĕŭ. Ea se manifestă precum vedem maĭ mult printr'o neîndurată critică asupra opiniunilor curente astăzĭ, de cît prin stabilirea a ceva positiv.

Cu toate acestea şi această din urmă tendinţă nu-ĭ este luĭ cu totul străină; ba de multe orĭ chiar în

www.dacoromanica.ro

aparență, scrierile lui Nietzsche par că afirmă tendința pozitivă mai cu putere încă de cît tendința critică. Cercetate din acest punt de vedere, găsim adeseori într'însele apologia *supra-omului*, *der Uebermensch*, tipul omului nobil în contrast cu tipul creștinului evlavios; dar mai tot deuna această apologie rămâne mai mult o imagină de artist de cît definițiunea unui tip realisabil. Nietzsche ne descrie pe *supra-om* ca pe tipul omului bogat în instincte nobile, plin de viață și cu dorința de a'și manifesta această viață ori unde și contra ori cui; disprețuitor de mulțime și crud chiar cu cei ce nu-s de-o-potrivă lui. Sensul existenței omenirii, zice Nietzsche, stă în crearea acestui *supra-om*. Dar, prin această caracterizare a supra-omului, asemănarea între acesta și o creațiune artistică devine evidentă. Precum o creațiune artistică de valoare întunecă pe cele ce'i sînt inferioare, și într'un muzeŭ de artă nu se întreabă de numĕrul obiectelor de artă ci de valoarea lor, tot așa i se pare lui Nietzsche că trebue să procedăm și în valorarea existențelor omenești. Un supra-om salvează valoarea unei națiuni întregi și o pune mai pre sus de alta, fie aceasta cît de superioară în numĕrul indivizilor.

In paginile următoare se va arăta mai pe larg partea făcută de Nietzsche ambelor acestor tendințe.

www.dacoromanica.ro

Dând publicităţii resumatul filosofiei lui Nietzsche n'am de loc intenţiunea s'o recomand ca pe o direcţiune sănătoasă a filosofiei contemporane. Sînt departe de a o aproba, necum să doresc a-i face proseliţi.

Cunoştinţa ei însă mi s'a părut că va aduce un folos real unei părţi din publicul român.

Nietzsche este astăzi foarte popular în Germania; de aci el se va răspîndi şi în alte ţări, în Franţa e răspîndit chiar, şi nu va întârzia de sigur ca să se răspîndească şi la noi. Dar de răspîndirea aşa cum ea să practică la noi, eu am ajuns să am de cîtă-va vreme o teamă grozavă. La noi răspîndirea ideilor culese din străinătate se face într'un chip prea meşteşugit şi cu frumoase împodobiri de originalitate, aşa că nu de puţine ori se întîmplă ca aceĭ ce le răspîndesc să piardă din conştiinţă provenienţa lor şi să se creadă cu deabinelc a fi ei înşişi autorii. Pericolul n'ar fi mare, de sigur, cînd în acest caz ar ajunge aceĭ ce răspîndesc ideĭ nevinovate, cum ar fi bunioară, cînd s'ar crede cineva a fi el însuşi autorul ideilor unui Kant, Lessing, etc., dar pericolul e simţit atunci, cînd în loc să se întîmple aceasta cu ideile nevinovate, se întîmplă acelaş lucru cu ideĭ exagerate, cum întîlnim dese ori la Nietzsche. In acest caz, odată perdut din conştiinţa a cîtor-va firul provenienţii ideilor străine şi improvizându-se cu ele

www.dacoromanica.ro

autorĭ originalĭ, aceştia vor căuta să le apere,—de aci timp perdut pentru public şi maĭ ales pentru eĭ

De aceea, în împrejurările particulare în care se face răspîndirea ideilor la noĭ, cea maĭ bună pavăză în contra exagerațiunilor, socotesc că este tocmaĭ completa şi imediata lor publicitate.

C. Rădulescu-Motru.

16 Aprilie 1897.

www.dacoromanica.ro

NOTIȚĂ BIOGRAFICĂ[1])

Friedrich Wilhelm Nietzsche este născut la 15 Oct. 1844, în orășelul Roecken, lîngă Lützen (Germania), unde tatăl său Karl Ludwig Nietzsche avea locul de preot. Numele de Friedrich Wilhelm îi este dat după numele împăratului Friedrich Wilhelm IV, pentru care tatăl avea în deosebi o adîncă admirațiune și recunoștință. După cinci ani de la această dată, Karl Ludwig Nietzsche, tatăl, muri în urma unei crude boale cerebrale, pe care și-o pricinuise, precum afirmă fiica sea, Elisabeth Förster-Nietzsche, din loviturile suferite într'o prăbușire pe treptele unei scări de piatră. Prin această afirmare E. F.-Nietzsche încearcă să înlăture părerea unor biografi cari au considerat boala cerebrală a tatălui ca o boală ereditară în familie. Tatăl tatălui lui Friedrich Nietzsche fusese și dînsul teolog și mama mamei sale fiică de preot. Amîndoi, afirmă iarăși Elisabeth Förster-Nietzsche, s'au bucurat de o viață îndelungată și prin conduita lor n'au dat loc la nici o bănuală, care să sprijine supozițiunile biografilor asupra eredității boalei.

1) Elisabeth Förster-Nietzsche, *Das Leben Friedrich Nietzsche's*, 2 vol. Naumann, Leipzig).

www.dacoromanica.ro

Asupra celor lalți strămoși a lui Fr. Nietzsche se știe foarte puțin. Se presupune numai, după unele tradițiuni ale familiei, că ei ar fi fost de origină din Polonia, că erau nobili și purtau numele de Nietzsky și că, prin secolul trecut, au fost expulsați pentru credințele lor politice și religioase; sigur însă nu se poate afirma nimic asupra lor. Poate că numai asemănarea de nume să fi dat loc la toate aceste versiuni.

In primăvara anului 1850, văduva preotului Karl Ludwig Nietzsche, împreună cu cei doi copii ai săi, Friedrich și Elisabeth, părăsi Roecken pentru a se stabili lîngă familia mamii sale la Naumburg a. d. Saale.

In școalele acestui oraș își începu instrucțiunea sa Friedrich Nietzsche.

Inzestrat cu o deosebită inteligență el nu întîrziă să se distingă în ochii profesorilor. Aceștia îl recomandară Rectorului de pe atunci a celebrei școale de la Pforta, unde Nietzsche fu și primit în 8 Oct. 1858, adică în vîrstă de 14 ani.

Școala de la Pforta (altă dată numită *Monasterium S. Maria in Porta, Coenobium Portense;* fundată la 1136 și transformată în școală de stat la 1543) ajunsese pe acel timp foarte reputată pentru solida instrucțiune ce se căpăta într'însa. Direcțiunea școalei căuta apoi pe lîngă o îngrijită instrucțiune să dea elevilor și o bună educațiune morală; toată disciplina școalei era severă și dirijată în scopul de a forma oameni de ordine și de caracter. Friedrich Nietzsche datorește foarte mult acestei școale, și toată viața sa n'a avut pentru dînsa de cît cuvinte de laudă și recunoștință.

La 7 Sept. 1864 părăsi școala de la Pforta pentru a trece în Universitate. La plecarea sa, după un vechiu obiceiu ce-l avea școala, el fu silit să-și scrie biografia și această biografie, scrisă atunci de dînsul, cuprinde în întregul ei următoarele:

« Scopul unei biografii nu-i totdeauna acelaș, și de aceea « și modul cum o biografie se poate scrie poate fi deosebit

www.dacoromanica.ro

« de la un moment la altul. In cazul de față e vorba de « a lăsa unei școli, căreia eŭ îi datoresc cea mai mare « parte și încă cea mai caracteristică parte a instrucțiunii « mele, o amintire despre cum înțeleg eŭ această influență « în momentul tocmai în care mă pregătesc a păși pe o « cale nouă...

« Două evenimente mai însemnate au determinat până « în momentul de față destinul vieții mele. Primul a fost « moartea tatălui meŭ, preot în Röcken lîngă Lützen, în « în urma căreia a trebuit să mă strămut la Naumburg, « în etate fiind de 5 ani. Cel de al doilea eveniment este « trecerea de la gimnasiul din Naumburg la școala de la « Pforta, în vîrstă fiind de 14 ani. Din prima periodă a « vieții mele mi-aduc foarte puține aminte : acelea ce mi s'aŭ « istorisit, n'aș avea plăcere să le mai istorisesc și eu. De « sigur părinții mei aŭ fost niște oameni foarte de treabă, « și sînt convins că prin moartea tatălui meŭ mi s'a răpit « un mare ajutor de care aș fi avut nevoie mai tîrziŭ și « mi s'a sădit tot-de-o-dată în suflet multă seriositate și « circumspecțiune. Poate că și de aci provine că desvol- « tarea mea intelectuală, lipsită fiind de supravegherea unui « ochiŭ bărbătesc, să fie condusă acum mai mult de simpla « curiositate și de dorința de a aduna cît mai în grabă și « fără ordine multe cunoștințe; aceea ce de sigur este foarte « periculos pentru un spirit d'abia eșit din cuibul părintesc... « Ast-fel viața mea între 9 și 15 ani se caracterisează prin « dorința neînvinsă de a ști tot... Jocurile copilărești nu-mi « eraŭ străine, dar și în ele procedam cu un fel de zel « doctrinar, așa că eŭ s. ex. scriam asupra fie-căruĭ joc « câte-o cărticică pe care o dam apoĭ prietinilor pentru a « fi studiată.

« In vîrstă de 9 ani am început a învăța muzica, dar cu « atâta ardoare, că eram în acelaș timp și compozitor...

« In acelaș timp scriam și poesiĭ, rele de sigur, dar totuși « făcute cu multă sîrguință. De asemeni, desemnam și chiar « pictam.

www.dacoromanica.ro

« Introdus în Pforta, am simțit un mare interes pentru « toate ramurile de știință, în afar de Matematică, pentru « care n'am avut nicĭ odată vreo tragere de inimă... Apoĭ « am fost cu deosebire aplicat pentru studiile clasice, și-mĭ « aduc aminte cu multă plăcere de impresiunea ce aŭ făcut « asupra mea primele lecturĭ din Sophocle, Aeschile, din « Platon (maĭ ales dialogul Symposion) și din liriciĭ grecĭ... « Și acum, când este vorba să intru în Universitate, îmĭ « propun ca o lege fundamentală pentru viața mea știin- « țifică din viitor: să lupt contra științeĭ superficiale și să « tind de a aprofunda fie care lucru pînă în ultimele sale « cauze...»

La această notiță biografică sînt alăturate apoĭ certificatele școaleĭ. Din aceste certificate, se vede că viitorul autor al scrieriĭ *Antichrist* era maĭ bine notat tocmaĭ la religiune.

Studiile universitare și le începu Nietzsche la Bonn; de aci le continuă (de la 17 Oct. 1865 pînă la 10 Aug. 1867) la Leipzig.

La Bonn, Friedrich Nietzsche încercă a se introduce în societățile studenților, dar după foarte scurt timp fu silit să le părăsească. Petrecerile nocturne de prin berăriĭ, gălăgia și nimicurile de duel obișnuite și căutate chiar de majoritatea studenților germanĭ, pentru el eraŭ tot atâtea motive de mâhnire, așa că în cele din urmă fu nevoit să rupă relațiunile cu colegiĭ sĕĭ și să ducă o viață cu desăvîrșire singuratică.

La 17 Oct. 1865, trecu la Universitatea din Leipzig, unde orașul fiind maĭ mare, putea evita studențimea. Se înscrise la cursul de filologie al profesoruluĭ Ritschl pe care-l cunoscuse încă de la Bonn și la alte cîte-va cursurĭ de filosofie și literatură clasică. Asupra moduluĭ cum Nietzsche își urma studiile sale universitare sînt interesante următoarele amĕnunte, pe care sora sa Elisabeth Förster-Nietzsche le dă ca provenind dintr'un memoriŭ scris chiar de dînsul.

www.dacoromanica.ro

« N'am posedat nicĭ odată un caet de note complet, ci « totdeuna numaĭ cîte-va însemnărĭ fără nicĭ o legătură. « La început această neregularitate m'a îngrijat mult, dar « în sfîrșit am găsit explicarea. In fond eŭ nu eram atras « de suma cunoștințelor pe care profesorul le împărtășea « la cursul sĕŭ, ci numaĭ de metoda cu care el le expunea. « Numaĭ metoda mĕ interesa; căcĭ despre materialul cu- « noștințelor, acel ce se predă prin Universităț̆ĭ, eram con- « vins de mult că n'are nicĭ o valoare... Astfel, la expli- « carea filologică a unuĭ text, vedeam bine că tot succesul « vine numaĭ din metodă, din forma expunerĭ, iar nu din « conținutul anotațiunilor... De aceea, la ascultarea unuĭ « curs eŭ mĕ imaginam totdeauna în locul profesoruluĭ și « judecam apoĭ dacă cursul e bun saŭ rĕŭ...»

In Leipzig, pentru prima oară, cunoscu filosofia luĭ Arthur Schopenhauer și de la prima lectură deveni un adept pasionat al eĭ. Maĭ tîrziŭ acest raport s'a schimbat, dar influența luĭ Schopenhauer totuși se recunoaște pînă în ultimele scrierĭ ale luĭ Nietzsche. In Leipzig cunoscu și pe Richard Wagner; și, tot ca și în cazul cu Schopenhauer, fu la început admirator al luĭ Wagner, pentru a trece apoĭ maĭ tîrziŭ între dușmanĭ care l-aŭ acuzat pe acesta cu maĭ multă vehemență că a corupt simțul muzical al contemporanilor. In Ianuarie 1869, Nietzsche nu-și terminase încă studiile universitare, cînd Rectorul Universităț̆ĭ din Bâle (Elveția) îĭ propuse la această Universitate o catedră de profesor. Această propunere se făcuse prin mijlocirea profesoruluĭ Ritschl, care avusese de elev pe Nietzsche și știuse a-ĭ apreția meritele. Numirea urmă îndată la 2 Febr. 1869.

Pînă la această epocă Nietzsche publicase numaĭ câte-va articole cu un conținut maĭ mult filologic. Dintre acestea cel maĭ însemnat, și cel care atrăsese atențiunea Rectoruluĭ Universităț̆ĭ din Bâle asupra luĭ, era unul intitulat: *de Laertii Diogenis fontibus.*

Venirea sa în Bâle avu loc la 21 Aprile 1869.—Richard Wagner se găsea pe acel timp de asemenĭ în Elveția, la

www.dacoromanica.ro

Triebschen lîngă lacul celor patru cantoane. Cunoștința făcută, cu puțin înainte, în Leipzig, se reînoi acum în curînd prin această apropiere și, în tot intervalul dintre anii 1869—1872, Wagner și Nietzsche rămaseră cei mai buni prieteni.

La Universitatea din Bâle avu de coleg pe Iacob Burckhardt unul dintre cei mai buni cunoscători a Renașterii italiene, și unul dintre scriitorii cari aŭ influențat mai simțitor asupra concepțiunilor sale filosofice.

Cu începere de la anul 1876 starea sănătății lui Nietzsche deveni îngrijătoare. Prea desele dureri de cap îi făcură din ce în ce mai grea cariera de profesor și în cele din urmă îl siliră s'o părăsească cu desăvîrșire în anul 1878. De la această dată Nietzsche este socotit ca profesor în congediŭ al Universității din Bâle și primește pentru serviciile aduse acestei Universități o pensiune anuală de 3000 franci.

Cauzele boalei sale ar fi, după cum afirmă surora sa Elisabeth Förster Nietzsche, cu totul străine vre unei ereditățî morbide. Nietzsche suferea de ochi încă de copil și această infirmitate deveni mai tîrziŭ din ce în ce mai gravă prin prea multă ocupațiune intelectuală.

O rană primită apoi în rĕsboiul germano-frances din 1871, la care dînsul a participat cîte-va luni ca ofițer german, îi adăogase la această infirmitate și o slăbire totală a organismului. Din aceste cauze, precum și din influența nepriincioasă lui a climei orașului Bâle, își explică Elisabath Förster-Nietzsche sdruncinarea sănătății fratelui sĕu Friedrich Nietzsche. Mulți biografi însă, precum am amintit și mai sus, înclină a considera boala acestuia ca o boală nervoasă hereditară.

Între aceste două versiuni așa de contrare, este fără îndoială greŭ de a lua astăzi o pozițiune. Dacă biografii în cea mai mare parte au fost lipsiți de multe documente necesare pentru a scrie o exactă biografie a lui Nietzsche, nu mai puțin însă și în biografia scrisă de surora acestuia s'aŭ strecurat multe apreciațiuni venite mai mult din sentiment de cît dintr'o judecată obiectivă. Deocamdată, una

www.dacoromanica.ro

saŭ cea laltă din aceste versiunĭ este împărtășită. după cum cine-va este admiratorul saŭ detractorul luĭ Nietzsche.

Ca profesor la Universitatea din Bâle, activitatea luĭ Nietzsche era îndreptată maĭ ales asupra studiuluĭ filologieĭ. Lecțiunile sale au consistat în interpretarea luĭ Aeschil, Sophocle, Platon, Quintilian, Hesiod, Cicerone, etc. în introducere la studiul filologieĭ, gramaticeĭ latine, retoriceĭ, etc. Scrierĭ cu cuprins filosofic sînt foarte puține. Numaĭ după anul 1878 urmează scrierile ce i-aŭ făcut reputația de care se bucură astăzĭ în Europa: « *Menschliches, Allzumenschliches* » (Omenesc prea omenesc!) la 1879; « *Morgenröthe* (Zorile) la 1880; « *Fröhliche Wissenschaft* » (Știința veselă) la 1882; «*Also sprach Zarathustra*» (Așa vorbit-a Zarathustra) între 1883—1885: « *Jenseits von Gut und Böse* » (Dincolo de bine și de rĕu) la 1885; « *Zur Genealogie der Moral* » (Genealogia Moraleĭ) la 1887, etc.

După anul 1878 se întîmplă și deslipirea sa din cercul admiratorilor luĭ Wagner și luĭ Schopenhauer.

Rĕmas, prin direcțiunea scrierilor sale, din ce în ce maĭ isolat, Nietzsche trecu câtă-va vreme drept un scriitor original, dar fără a deștepta o atențiune deosebită din partea publiculuĭ. Cu cît însă scrierile sale se îngrămădeaŭ, cu atît și această atențiune începu a se îndrepta asupra luĭ. Criticul danez Georg Brandes îĭ câștigă în sfîrșit, printr'un articol publicat în 1888, dreptul la popularitate, și de atuncĭ Fr. Nietzsche e autorul cel maĭ discutat, dacă nu poate cel maĭ citit din Germania.

Dar de această popularitate Fr. Nietzsche, el personal, nu avu parte să se bucure. Încordarea depusă în compunerea ultimelor scrierĭ i-a sleit cu desăvîrșire și restul energieĭ ce maĭ avea; astăzĭ autorul luĭ «*Also sprach Zarathustra*», « *Morgenröthe* », « *Jenseits von Gut und Böse* »... deprimat fisicește și aproape fără conștiință, își suportă cele din urmă zile ale vieții.

---

www.dacoromanica.ro

SCRIERILE

LUI

Friedrich Nietzsche

Band I. **Die Geburt der Tragödie**, 4. Auflage. **Unzeitgemässe Betrachtungen**, 3. Auflage Mit Lichtdruckporträt und Facsimile.

Band II. **Menschliches, Allzumenschliches I**, 4. Auflage. Mit Facsimile.

Band III. **Menschliches, Allzumenschliches II**, 4. Auflage.

Band IV. **Morgenröthe.** 2. Auflage.

Band V. **Die fröhliche Wissenschaft.** 2. Auflage.

Band VI. **Also sprach Zarathustra.** 5. Auflage, Mit Lichtdruckporträt.

Band VII. **Jenseits von Gut und Böse.** 6. Auflage. **Zur Genealogie der Moral.** 5 Auflage.

Band VIII. **Der Fall Wagner.** 4 Auflage. **Götzendämmerung.** 4 Auflage. **Nietzsche contra Wagner.** 2 Auflage. **Der Antichrist.** 2 Auflage. **Gedichte.** 2 Auflage. Mit Facsimile.

www.dacoromanica.ro

In curs de publicaţiune:

Band IX. **Schriften und Entwürfe 1869—1872.** (Homer und die classische Philologie. Nachträge und Vorarbeiten zur Geburt der Tragödie. Empedokles. Homer als Wettkämpfer. Über die Zukunft unserer Bildungsanstalten. Bayreuther Horizontbetrachtungen. Das Verhältniss der Schopenhauerischen Philosophie zu einer deutschen Cultur.)

Band X. **Schriften und Entwürfe 1872—1876.** (Die Philosophie im tragischen Zeitalter der Griechen. Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne. Der Philosoph. Die Philosophie in Bedrängniss. Nachträge und Vorarbeiten zu den Unzeitgemässen Betrachtungen. Prometheus. Einzelne Gedanken und Entwürfe).

Editura C. G. Naumann in Leipzig.

www.dacoromanica.ro

FILOSOFIA
LUI
Friedrich Nietzsche

I. *LIPSA DE SISTEM*

Iată un cugetător contemporan, asupra căruia măsura obişnuită de oameni în apreţuirea cuĭva nu pare a fi aplicabilă. Ce nu s'a zis asupra luĭ Nietzsche? Aibă cineva numaĭ timpul ca să citească câteva din sutele de articole şi broşurĭ ce aŭ apărut asupră'ĭ în ultimiĭ anĭ, şi are destul! Când e vorba de Nietzsche nu ajung epitetele. După unĭĭ, e nebun; după alţiĭ, geniŭ; admiratoriĭ 'l numesc profetul secoluluĭ viitor; diletanţiĭ 'l revendică pentru eĭ; Germaniĭ, fiindu-le compatriot, îl privesc cum se priveşte or ce profet în ţara sa, maĭ cu ironie, maĭ cu nepăsare; Francejiĭ, ca totdeuna ameţiţi la primul moment, îşĭ perd cumpĕtul îndată ce aud de numele luĭ, măcar că nu'ĭ cunosc scrierile; Englejiĭ însă, temperamente recĭ şi spirite cu calcul, aŭ trimis, înainte de a'şĭ face o idee, pe un comis prudent, să facă un *interview* omuluĭ cu atâta reclamă... In sfîr-

www.dacoromanica.ro

şit, şcoala luĭ Lombroso pretinde... dar ce nu pretinde şcoala luĭ Lombroso?

In mijlocul acesteĭ diversităţĭ de păreri, un fapt totuşĭ stă necontestat de nimenĭ. Scrierile luĭ Nietzsche se citesc din ce în ce maĭ mult şi, ceea ce e maĭ significativ, lectura acestor scrieri nu se perde aşa uşor din memoria publiculuĭ, ba, observă mulţĭ, ea a început să se resimtă în mişcarea literară a timpuluĭ. Dacă nu e un geniŭ şi e un simplu nebun, trebue să convenim totuşĭ că, aşa cum se presintă, Nietzsche pare a fi un nebun de geniŭ. Şi de altfel, acela ce nu'şĭ găseşte prea lesne o justă apreciare e maĭ totdeuna un *cineva*. Un pitic intelectual e bine pretutindenĭ: unde nu se poate ascunde un gândăcel? — giganţiĭ aŭ nevoie însă de luptă pentru a străbate!

Pentru a înţelege pe Nietzsche se cere înainte de toate lipsă de prejudiţiĭ — lucru cam greŭ pentru prea-obosiţiĭ intelectualĭ de astăzĭ. Literaţiĭ 'l reneagă pentru desele inovaţiunĭ aduse în stilul obişnuit, şi desele abaterĭ de la etimologie şi sintaxă... Poate că aŭ dreptate literaţiĭ; dar nu maĭ puţin adevĕrat e că toţĭ ceĭ ce l-aŭ citit pe Nietzsche aŭ fost fermecaţĭ tocmaĭ de acele abaterĭ! Intre uniĭ şi alţiĭ, noĭ, simpli cititorĭ, cum am fi oare fără părtinire?

Apoĭ filosofiĭ — filosofiĭ-profesorĭ, bine înţeles, aceştia sunt îndrituiţiĭ criticĭ — nu vor să audă de dînsul. Auziţĭ un filosof care scrie fără a pune între frase pe: «*căcĭ*», «*fiind-că*», «*pentru-că*», «*prin urmare*», fără metodă logică, fără sistem; e acesta un

www.dacoromanica.ro

adevĕrat filosof? In firea filosofiei e sistematizarea, şi numaĭ cel ce o posedă are drept să se numească spirit filosofic! Aş! Nietzsche 'şĭ bate joc de sisteme.

Şi cu toate acestea, publicul rĕmâne indiferent la filosofia sistematizată a profesorilor şi se inspiră dela aforismele luĭ Nietzsche, deşi nelegate cu fir ţesut pe paragrafe logice. E cu putinţă? Atunci, decadenţa filosofieĭ? Se pare totuşĭ că nu.

Ceea ce literaţiĭ de profesie şi filosofiĭ-profesorĭ nu pricep, pricepe publicul cu simplu'ĭ bun simţ. Stilul în literatură, ca şi sistemul în filosofie, e numaĭ coaja externă cu care se acopere miezul interior de gândire. Pentru o gândire nouă trebue un vestmînt noŭ.

Filosofiĭ, propagatorĭ de sisteme! Eĭ ar vrea să ne convingă, că nemurirea unuĭ Plato, unuĭ Descartes, unuĭ Kant, stă numaĭ în faptul că le este îmbrăcată gândirea într'un sistem, iar nicĭdecum în faptul că unul a avut neîntrecuta pĕtrundere de minte de a deosebi aceea ce nu era deosebit pentru niciunul din contimporaniĭ sĕĭ: ideea eternă de materia trecĕtoare; iar altul că a vĕzut legĭ mecanice acolo unde toată lumea se orbea cu entităţĭ scolastice, şi că în sfîrşit cel de-al treilea a deosebit cunoştinţa *a priori* de cea a *posteriori*...

Dacă numaĭ sistemul e totul, atunci de ce sînt aşa de rarĭ filosofiĭ? Sisteme sînt uşor de făurit! Greŭ e numaĭ să găseştĭ o idee nouă, care să facă miezul sistemuluĭ, un punct de vedere propriŭ, încă neîn-

www.dacoromanica.ro

trebuinţat, o analiză mai adîncă a totalităţii impresiunilor noastre despre lumea externă.

In această analiză din ce în ce mai adîncă, stă progresul gîndirii omeneşti. Sistematizarea e aparatul extern, bun numai pentru a uşura conservarea înţelesului aceleĭ analize şi a înlesni comunicarea acestuĭ înţeles de la om la om.

La Kant bunăoară: întru cât oare ar fi ştirbită admiraţiunea noastră pentru dînsul, dacă din scrierile luĭ ar lipsi întreaga architectonică a sistemuluĭ? Ar fi mai puţin înţeles, fără îndoială, dar originalitatea ar rămânea tot atât de impunătoare.

Şi aceea ce se întîmplă cu filosofia se întîmplă şi cu celelalte ramurĭ de activitate intelectuală. Intocmaĭ cum sistemul este îmbrăcămintea externă, care acopere miezul gândiriĭ filosofice, acelaş rol îl are stilul pentru imaginaţiunea artistuluĭ. Nu frazele cadenţate, orĭ bogăţia rimelor constituesc comoara artistică. Un stil frumos, ca formă, îl pot câştiga mulţĭ—mai ales de la respîndirea cunoştinţelor clasice—dar ceea ce e rar şi scump, şi nu la îndemâna tuturor, e originalitatea combinaţiunilor de imaginĭ şi vioiciunea sentimentelor. In zadar forma externă ar fi impecabilă; dacă sub ea nu licăre o scînteie de originalitate, opera nu e de artă, ci e o simplă decoraţiune.

De asemenea, în ştiinţă... şi mai ales în ştiinţă. Dacă spiritul analitic ar lipsi, sistematizarea ar fi fără niciun folos.

Pasteur, desvăluie prin pătrunderea minţiĭ sale, în

www.dacoromanica.ro

aceea ce pentru toţi era uniform, o lume întreagă de fiinţe microscopice; acesta e progresul adevĕrat; aceea ce a venit pe urmă, cu sistematizatorĭ şi vulgarizatorĭ, e de puţină importanţă. Acum câteva lunĭ. Roentgen deosibeşte, din totalitatea razelor de lumină, pe unele: razele X; iarăşĭ un progres...

După toate aceste exemple, cred că suntem înţeleşĭ. Dacă în scrierile luĭ Nietzsche, cu toată forma incoherentă în care ele ni se înfăţişează, vom găsi o idee nouă, — o analiză profundă asupra naturiĭ omeneştĭ, orĭ asupra stărilĭ sociale (cele douĕ domeniĭ, unde s'a aplicat mintea luĭ), atunci nu maĭ e îndoială, studiul operiĭ luĭ se impune.

Mariĭ cugetătorĭ se impun cu voie fără voie. Şi forma sub care şĭ-a îmbrăcat el gîndirea, dacă nu e lesne comunicabilă, se vor găsi alţiĭ ca să'ĭ făurească una maĭ potrivită: ce aŭ alt-ceva de lucru profesoriĭ de filosofie?

www.dacoromanica.ro

II. *TEMPERAMENTUL LUI NIETZSCHE*

In fie-care operă filosofică se găsesc câteva ideĭ fundamentale în jurul cărora gravitează întreg aparatul de argumentărĭ şi teorĭi ale filosofuluĭ. Când cineva a isbutit să înţeleagă acele ideĭ fundamentale, atuncĭ pentru el acel aparat, saŭ sistemul propriŭ zis, devine un ce accesoriŭ; un mod de exprimare de la care se poate abate şi pe care 'l poate înlocui chĭar cu altul maĭ bun. Pe acest fapt se întemeiază existenţa şcoalelor filosofice. Filosofia unuĭ Descartes, unuĭ Malebranche, unuĭ Spinosa, în aparenţă sunt treĭ sisteme deosebite, şi totuşĭ, ideile fundamentale fiindu-le comune, câte-şĭ trele aparţin aceleiaşi şcoale. Numaĭ inteligenţele mediocre pun preţ pe forma externă a operiĭ şi cred că, imitând felul de exprimare a uneĭ filosofiĭ, aŭ ajuns să şi înţeleagă acea filosofie; între eĭ n'a fost niciunul însă care să aducă un progres real desvoltării filosofice. Dar, bine înţeles, e cu mult maĭ uşor a stăpâni maniera de a scrie a cuĭva decât însăşĭ aceea ce el scrie.

Fondul filosofieĭ luĭ Nietzsche maĭ mult decât la

www.dacoromanica.ro

or care alt filosof îl constituesc dispoziţiunile temperamentuluĭ sĕŭ propriŭ: acum, ne explicăm ce soartă putea să'l aştepte! O filosofie cu asemenea fond este în desvoltarea filosofică cu desăvîrşire noŭ; decĭ puţinĭ eraŭ să fie aleşii carĭ s'o priceapă. Nietzsche cere lectoruluĭ să se identifice cu starea luĭ sufletească morală, să simtă dispreţ şi entusiasm pentru aceea ce simte el, şi contimporaniĭ noştri, — copiĭ aĭ uneĭ epoce covîrşite de cercetărĭ istorice şi filologice — îĭ cer desvoltarea logică a uneĭ ideĭ, demonstrarea istorică a unuĭ principiŭ!

De aceea, nu-ĭ de mirare că unul ca Nordau să aibă succes cu câteva banalităţĭ aruncate asupră-ĭ. Cum ar fi putut să se întîmple altfel? Apoĭ cum ar fi putut să fie privit, de nu ca nebun, omul care se face cunoscut cu o concepţiune morală atât de deosebită de marea majoritate a contemporanilor sĕĭ? Intr'o epocă, în care propaganda socialistă-democratică şi propaganda bunuluĭ traiŭ pentru toţĭ se fac în numele progresuluĭ; într'o epocă, în care a putut să fie pus înainte un ideal ca acela a celor *opt ore de muncă, opt ore de dormit, opt ore de petrecere*... ce primire se putea pregăti omuluĭ care îşĭ bate joc de asemenea progres şi ideal?

Fondul temperamentuluĭ luĭ Nietzsche ni se revelează în primul rînd prin adîncul dispreţ ce resimte faţă de cultura noastră de astăzĭ. O religie care ne îndeamnă a avea milă de toţĭ neputincioşiĭ; nişte libertăţĭ politice, după care se pot ascunde tot ce'ĭ banal şi mişel, şi o ştiinţă croită pentru toate cape-

www.dacoromanica.ro

tele, pentru neghiobĭ ca şi pentru genii... constituesc o cultură nedemnă de adevĕratul om, de representantul umanităţii. Cultura trebue să fie pentru representanţii umanităţii, pentru *supra-umanĭ* nu pentru toţi mediocrii: căcĭ, numaĭ prin acele câteva exemplare de lux, dotate cu forţa de creare şi de dispreţ pentru tot ce nu le seamĕnă lor, are o valoare viaţa omenirii.

Idealul ce ni'l facem noĭ astăzĭ despre cultură este acela al celuĭ maĭ de pe urmă om. Pe acest *cel maĭ de pe urmă om* ni'l descrie Nietzsche prin următoarele cuvinte, puse în gura simboliculuĭ proŧet Zarathustra:

Vedeţi! Am să vĕ arăt pe cel din urmă dintre oamenĭ.

«Ce este iubirea? Ce este creaţiunea? Ce este dorinţa? Ce este steaua?» — aşa se întreabă cel din urmă om şi clipeşte din ochĭ.

Pămêntul devine atuncĭ mic şi pe el se suie cel din urmă om, care le face toate micĭ. Neamul sĕŭ nu se poate stîrpi ca şi puriciĭ de pe vatră: cel din urmă om are viaţa cea maĭ lungă.

«Noĭ am descoperit fericirea!» — işĭ zic ceĭ din urmă oamenĭ şi clipesc din ochĭ.

Aŭ părăsit ţinuturile, unde era traiul aspru, căcĭ le trebuia căldură. Iubesc vecinĭ şi se freacă de dinşiĭ, căcĭ le trebue căldură.

A fi bolnav şi a avea neplăcerĭ e pentru eĭ întocmaĭ ca şi a păcătui: trec cu băgare de seamă maĭ încolo. E un nebun acel ce se maĭ împedică de petre saŭ de oamenĭ!

Ceva venin, când maĭ puţin şi când maĭ mult: asta face ca visurile să fie plăcute. Şi la urmă mult venin, pentru o moarte plăcută.

www.dacoromanica.ro

Se mai muncește încă, căci munca e o petrecere. Dar se are grija ca petrecerea să nu facă vreun rĕŭ.

Nimenĭ nu mai devine bogat saŭ sărac: în amêndouĕ cazurile ar fi prea obositor. Cine vrea să mai stăpînească? Cine să mai asculte? In amândouĕ cazurile, e prea obositor.

Niciun păstor și numaĭ o turmă! Fiecare vrea același lucru, fiecare e egal: cuĭ îĭ place altfel, se duce de bună voie în casa de nebunĭ.

«Altădată toată lumea era nebună» — își zic ceĭ mai deștepțĭ, și clipesc din ochĭ.

Acum orcine e înțelept și știe toate câte s'aŭ întîmp'at: așa că nu mai sfîrșește cu batjocura. Unĭĭ se mai ceartă încă, dar se împacă numaĭ—decât—altfel și-ar strica stomachul.

Fiecare 'și are mica luĭ plăcere pentru zi și mica plăcere pentru noapte; dar se respectă sănătatea.

«Noĭ am descoperit fericirea!» — își zic ceĭ de pe urmă oamenĭ și clipesc din ochĭ. (*Also sprach Zarathustra*, p. 15—16).

O ironie ca aceasta nu intră în programul progresiștilor noștri de astăzĭ. Ce mai nebun, de sigur, și acela care nu se închină la idealul fericirĭĭ unuĭ burghez! Cuvîntarea profetuluĭ sfîrșește căci Zarathustra ..

...fŭ întrerupt de strigătul și chiotul mulțimĭĭ.

«Dă-ne pe acest *cel din urmă om*, Zarathustra!—fă-ne și pe noĭ ca pe ceĭ din urmă dintre oamenĭ! și alege-te tu cu Supra umanĭĭ!»

Și tot poporul chiotĭ și plesnĭ din limbă.

Zarathustra însă deveni trist și își zise în inima sa:

«Eĭ nu mĕ pot înțelege: eŭ nu sunt o gură potrivită urechilor lor.

www.dacoromanica.ro

«Mult timp trăit-am în munți, ascultând isvoarele și arborii; și acum vorbindu-le lor, pare că vorbesc caprelor.

«Nemișcat e sufletul meu și e clar ca muntele despre dimineață. Dar ei gândesc că așĭ fi rece și batjocoritor.

«Și iată-i mĕ privesc și rîd: și de și rîd, mĕ urĕsc. Este ceva de ghiață în rîsul lor.» (*Also sprach Zarathustra* p. 17)

Contra tendințelor nivelatoare ale democrației moderne și a tuturor principiilor de fraternitate, dreptate, libertate, cu cari se îmbată politicianii de astăzi, Nietzsche nu stă izolat! I s'ar putea găsi încă o mulțime de premergĕtorĭ, și nainte de toți pe americanul Emmerson; dar e o diferință fundamentală între toți aceștia și Nietzsche. Pentru detractorii de altă dată, origina și validitatea argumentelor aduse contra direcțiunii luate de cultura noastră din present se bazează pe motive de natură abstractă, pe considerațiuni istorice-sociale,—la Nietzsche detractarea este isvorîtă numaĭ și numaĭ din firea temperamentuluĭ sĕŭ. Tot ce a scris dînsul gravitează spre acest fundament. De aci provine și forma aforistică a scrierilor sale; pentru el, adevĕrurile nu trebuesc dovedite, ci afirmate. Tăria afirmațiunii stă în tăria morală a sufletuluĭ. Această trăsătură fundamentală a filosofiei sale se recunoaște încă din primele sale scrierĭ. Într'un fragment asupra «Eticeĭ», scris în 1868 și publicat acum de curînd (*Das Leben Friedrich Nietzsche's von Elis. Förster—Nietzsche,* pag. 351) găsim următorul pasaj caracteristic:

Privit din punctul de vedere filosofic, este indiferent

www.dacoromanica.ro

dacă un *caracter* se manifestă în afară saŭ nu; nu cugetul, ci constituțiunea însăși îl face pe omorîtor, el e responsabil și fără faptă. Există o aristocrație morală, precum există și una intelectuală: în ea nu se poate intra nicĭ prin dobîndirea de titlurĭ, nicĭ prin mijlocul uneĭ căsătoriĭ...

Caracterul poate să fie în manifestările sale influențat prin împrejurările externe; dar în firea sa însăși, nu. O morală populară caută ca, pe cât se poate spre binele tuturor, să oprească manifestările rele; o sarcină care are multă asemănare cu aceea a poliției. Mijlocul pentru aceasta este o religiune cu rĕsplată și pedeapsă, care n'are în vedere decât manifestările externe; de aceea și Catechismul ordonă: să nu ucizĭ! să nu mințĭ! etc. Imperativul: «fiĭ bun», ar fi absurd, cum ar fi și: «fiĭ înțelept», «fiĭ un talent»...

Și, într'un alt fragment, scris cu patru anĭ maĭ nainte, când Nietzsche avea vîrsta de 18 anĭ:

Tot ceea ce e mare și sublim este eșît dintr'o inimă adîncă și plină; naturile micĭ și slabe, necapabile de a se desvolta cu putere, și în a căror fapte se oglindește numaĭ propria lor mărginire, aŭ obiceiul de a'și rîde saŭ de a face morală asupra caracterelor pline de patimĭ: dar tot de o dată se îngrozesc când încep a bănui ceva despre o putere demonică, care are să facă să tresară și cer și infern, și abisurile de iubire și ură, să sfărîme și ceea ce e maĭ sus pus, și să realiseze ceea ce e maĭ presus de curajul omenesc...

... Numaĭ naturile pline și adîncĭ se pot năpusti cu atâta pasiune, în cât par a eși afar din cadrul omenesc; mĕ înfiorez de sĕlbăticia acelor carĭ vor asvîrli cu piatra contra acestoĭ nefericițĭ! (*op. cit.* pag. 332).

Stă oare în firea unuĭ caracter de aristocrație etică disprețul pentru democrație și în genere pentru di-

www.dacoromanica.ro

recțiunea în care e pornită cultura noastră din present? Aceasta e o întrebare care poate rămânea și neresolvită, când e vorba a se înțelege filosofia lui Nietzsche. Important pentru noi este de a preciza înfățișarea ce o iaŭ ideile și practica noastră de pînă acum, văzute prin prisma unui temperament așa puternic cum începem a'l bănui într'însul, fără grija de altfel de obiecțiunile ce i s'ar putea aduce. Și apoi totdeauna:

Erorile oamenilor mari sunt de respectat, pentru că ele sunt mai rodnice de cât adevărurile celor mici (*op. cit.* p. 344).

www.dacoromanica.ro

III. — «*AŞA VORBIT-A ZARATHUSTRA!..*»

Indată ce ne-am dat bine seamă de caracterul fundamental al filosofiei lui Nietzsche şi prin aceasta de diferenţele între ea şi orce altă filosofie, ni se explică dela sine şi forma deosebită în care vom vedea îmbrăcându'şi Nietzsche gândirea sa. O tratare sistematică, cu diviziuni de materie pe capitole şi subcapitole, cu note bibliografice în josul paginilor, în care să se discute şi critice ideile predecesorilor, pentru ca apoi din ele să se înţeleagă şi să se completeze intenţia autorului,... o asemenea tratare nu putea fi potrivită pentru o filosofie, în care împrumuturile făcute din gândirea altora joacă un rol aşa de mic faţă de aceea ce filosoful scoate din înseşi dispoziţiunile sale sufleteşti.

Teoriile psichologice şi sociale, consideraţiunile istorice şi filologice etc. sunt foarte rare în scrierile lui Nietzsche; şi, atunci când ele se găsesc, aŭ totdauna un alt rol ca la ceilalţi filosofi. La alţii, asemenea teorii şi consideraţiuni pot fi deslipite aparte şi, adaptate apoi la desvoltarea intelectuală de pînă

www.dacoromanica.ro

acum, pot forma în diferitele direcţii ale gândirii omeneşti, cunoştinţe de sine stătătoare; la Nietzsche o asemenea trunchiare e cu neputinţă. De aceea, nimic mai expus la erori decât a examina în parte acele câteva teorii cari se găsesc presărate ici şi colo; căci ele n'aŭ altă importanţă şi cuprind adevĕr numai pe atât pe cât se reflectează în ele firea temperamentului sĕŭ personal. Aceea ce voeşte Nietzsche să ajungă a împărtăşi cititorului sĕŭ e *starea sufletească* de care e cuprins dînsul, şi nicidecum firul raţionamentelor prin cari şi-ar putea-o cumva explica această stare. De aceea, niciodată nu apelează decât la sentimente:

Puţine dureri sînt aşa de adînci cum este aceea de a fi vĕzut, ori de a fi prorocit saŭ simţit vreodată, cum un om extraodinar s'a abătut din calea sa şi a degenerat: dar cine are rara pĕtrundere de a vedea pericolul cel mare, că «omul» însuşi degenerează... cine presimte trista ursită ce se ascunde sub stupida candoare şi bizuinţă în sine a «ideilor moderne,» şi, mai mult încă, sub întreaga morală creştino-europeană—acela e torturat de o nelinişte fără seamĕn, şi cu o privire cuprinde tot cât ar mai putea încă, prin vre-o fericită adunare şi creştere de forţe şi îndatoriri, să mai facă o înălţare omului... Totala decădere care să ajungă pînă la acel «om al viitorului», pe care şi 'l pun ca ideal nătăreii socialişti şi capetele secĕ — această decădere şi micşorare pînă a face din om o vită de turmă (saŭ «om al unei societăţi libere», cum zic dînşii), această îndobitocire pînă în a'l preface pe om într'un pigmeŭ cu drepturi şi pretenţiuni egale cu ale tuturor, este cu putinţă, fără îndoială! Cine şi-a dat seamă pînă la sfîrşit de această posibilitate, cunoaşte un desgust mai

www.dacoromanica.ro

mult decât ceilalţi oameni — şi poate încă şi o sarcină nouă!... *(Jenseits von Gut und Böse,* pag. 128—129).

Exemple de asemenea natură se pot găsi mai pe fiecare pagină.

Niciodată apoi nu apelează Nietzsche la autoritatea vreunui scriitor vechiu saŭ modern: experienţa sufletească este singurul sĕŭ povăţuitor.

Pe când apoi la scriitorii în deobşte cunoscuţi noĕ

... înlănţuirea ideilor apare ca un ce impus, ca o argumentare forţată de logică... iar niciodecum ca un ce-uşor, divin, asemenea unui cânt provocator,

Nietzsche caută să realizeze în scrierile sale acest din urmă ideal.

Filosofia sa va fi poezia sufletului sĕŭ, o poezie isvorîtă din prisosul inimii şi minţii, ca şi un cântec, ca şi un joc...

La exprimarea unei asemenea filosofii, ce stil putea corespunde?

Astfel avem explicarea apariţiunii aceleĭ scrieri — atât de neînţeleasă şi totuşi atât de criticată—unică în felul sĕŭ în literatura modernă, scrierea intitulată: *Also sprach Zarathustra* («Aşa vorbit-a Zarathustra!») Ea e, fără îndoială, dintre toate scrierile luĭ Nietzsche, cea mai caracteristică şi aceea care resumă pe toate celelalte; o putem considera ca ţelul pe care 'l urmărea el dela începutul activităţii sale.

Also sprach Zarathustra e adevĕrata sa filosofie; aci, putem zice, s'a găsit, în urma unei lungi dibueli, Nietzsche pe sine însuşi! Scrisă în limba vechilor

www.dacoromanica.ro

cântece biblice, plină de aforisime şi parabole, ea ne dă imaginea fidelă a sufletuluĭ sĕŭ sbuciumat, — sbuciumat poate de temerĭ şi gînduri chimerice, de invidie orĭ ambiţiune, dar în orce caz afară din rîndul mijlocieĭ comune.

Toate celelalte scrierĭ ale sale pot fi socotite ca un simplu comentar la aceasta din urmă. Ele ne pregătesc treptat ca să înţelegem pe straniul cugetător simbolizat cu numele de *Zarathustra :* sînt ca o concesiune făcută inteligenţelor noastre moderne.

Trebue început dar cu lectura lor înainte de a face cunoştinţă cu învĕţăturile luĭ Zarathustra; altfel multe din acestea ne-ar rĕmânea neînţelese.

În *Origina tragedieĭ,—Consideraţiunĭ inoportune,— Omeneştĭ, prea omeneştĭ, — Zorile saŭ cugetărĭ asupra prejudiţiilor morale, — Dincolo de bun şi de rĕŭ, — Genealogia moraleĭ,* — etc., ni se vor desvĕlui rînd pe rînd diferitele probleme ale culturiĭ noastre moderne, şi ne vom deprinde cu încetul a le vedea resolvite potrivit temperamentuluĭ luĭ Nietzsche; — odată această cale percursă, va deveni în urmă o dorinţă de a şti: *cum vorbit-a Zarathustra.*

Pe această cale a fost îndrumat şi spiritul luĭ Nietzsche :

Aceea ce m'a preocupat maĭ adînc a fost în adevĕr problema degenerescenţeĭ. Şi am avut motive pentru aceasta. «Bun şi rĕŭ» nu e decât o varietate a aceleiaşĭ probleme. Şĭ-a cultivat cine-va ochiul pînă în a putea distinge simptomele degenerescenţeĭ, atuncĭ va fi priceput şi morala, va fi priceput şi aceea ce se ascunde sub denu-

www.dacoromanica.ro

mirile-ĭ sfinte şi sub formulele consacrate ca norme: o viaţă sărăcită, o voinţă istovită, o mare oboseală se ascund sub toate! Morala implică însă viaţa... Şi ca să dobîndesc această morală, trebuia eŭ însumĭ să-mĭ impun o disciplină: să gonesc tot ce e bolnav în mine, tot, împreună cu Wagner, împreună cu Schopenhauer, împreună cu toată această «umanitate» modernă. O înstrăinare de tot ce e vremelnic şi, ca dorinţă supremă, ochiul luĭ Zarathustra, un ochiŭ, care priveşte dintr'o imensă depărtare făptura *om*, — şĭ-o priveşte de sus la picioarele'ĭ.

(Der Fall Wagner, Vorwort).

Cu această înstrăinare de tot ce'ĭ meschin şi fals în cultura modernă, trebue să fim deprinşĭ şi noĭ înainte de a vedea lumea prin ochiul luĭ Zarathustra.

www.dacoromanica.ro

IV. — *MORALA STĂPÎNILOR ŞI MORALA SCLAVILOR*

Ce numim morală? Ce este bun şi ce este rĕŭ? Ce e virtute şi ce e viţiŭ? Care-ĭ fundamentul moraleĭ? In ce raport staŭ morala şi religiunea?... Intrebărĭ deapururĭ actuale în conştiinţa omuluĭ! Sub îmboldirea lor chinuitoare, aŭ vorbit profeţiĭ de altădată, aŭ agitat să regenereze lumea oamenii politicĭ, aŭ scris filosofiĭ. Rĕspunsurĭ? a dat fiecare; dar în istoria omenirii, ele aŭ rĕmas ca simple rĕspunsurĭ ale fiecăruia; urmaşiĭ aŭ continuat să'şĭ caute altele...

De curînd însă părea că intrase ceva linişte în conştiinţa omuluĭ. Câţĭva filosofĭ asiguraŭ formal că eĭ descoperiseră adevĕrul... Este clar ca lumina zileĭ asiguraŭ dînşiĭ, că morala nu poate fi decât naturală; că bun şi rĕŭ nu sunt decât simple calificărĭ eşite din *utilitate;* că *evoluţiunea* e pricina variaţiunilor ce merg spre *progres;* că, în sfîrşit... dar niciun «în sfîrşit», cu *evoluţiune* se sfîrşeşte totul. De ce astăzĭ se numeşte *bună* anume faptă, şi *rea* o anume

www.dacoromanica.ro

alta; de ce e *virtute* aceasta şi *viţiŭ* cealaltă... filosofiĭ n'aŭ niciŏ greutate să ne dea explicarea: în apreţiarea omenească, *evoluţia* a favorizat pe unele în paguba celorlalte, după cum unele aŭ fost maĭ utile decât altele... Moralitatea de astăzĭ ne este preparată de aceea din trecut; astăzĭ, când denumim o faptă ca *bună*, în apreţiarea noastră se rostesc toate generaţiile anterioare, precum la rîndul nostru ne vom rosti şi noĭ în apreţiarea celor ce vor veni după noĭ în viitor.

Legile morale sunt în chipul acesta destul de lămurite. Dacă totuşĭ maĭ e cineva care nu înţelege utilitatea unor anume fapte, deşi morale — atunciŏ facem deosebire între utilitatea *individuluĭ* şi utilitatea *specieĭ*, şi neînţelegerea sperăm că a dispărut... Dacă întâlnim iarăşĭ la vreun individ împotrivire contra primiriĭ pe de-a gata a apreţiărilor morale formate evolutiv din trecut, atunciŏ lesne îl facem să înţeleagă că purtarea sa, discutând morala, e tot aşa de nechibzuită, precum ar fi şi purtarea unuia care şĭ-ar cumpĕni fiecare mişcare a picioarelor, pe cât timp el a dobîndit obişnuinţa să meargă într'un mod mecanic. Niciŏ după toate acestea n'a încetat nedumerirea? atunciŏ adăogăm teoria evoluţiuniĭ *mediuluĭ* social, moralizarea treptată a religiunilor, adaptarea progresivă a omuluĭ la binele altuia, etc., şi după toate acestea, hotărît, liniştea sufletească nu va întârzia să se afirme! Asemenea învĕţăturĭ vor fi turnate apoĭ în articole de cod, propagate prin publicaţiunĭ şi prin şcoală şi, când vor fi realizate, ele ne vor

www.dacoromanica.ro

da pe omul moral *ideal:* omul filantrop, creştin, iubitor de progres, democrat... scl.

Voiţi să aveţi acum părerile lui Nietzsche?

Răsturnaţi toate afirmaţiunile de mai sus; spuneţi contrariul de aceea ce aŭ spus filosofii *evoluţionişti, filantropi* şi *creştini,* şi aveţi concepţiunea *nietzscheană* asupra moralei! Desprindeţi-vĕ înainte de toate din acel curent zis *umanist,* aşa de întins în zilele noastre, căci el este un simptom al decăderii şi îmbolnăvirii inimii omeneşti, şi nu duce de cât la nihilismul moral! Aruncaţi morala misericordiei creştineşti şi liberaţi-vĕ de toate superstiţiunile cu cari v'a împovĕrat desvoltarea istorică a moralei, şi atunci, *creatori* voi înşi-vĕ, vĕ

devine necesară o critică a tuturor valorilor morale,— *valoarea acestor valori însăşi se pune la îndoială...* Pînă acum se lua, ca un ce dat şi mai presus, de ori-ce întrebare, valoarea acestor valori morale: nu se îndoia nimeni cătuşi de puţin, că trebue să preţuiască ceea ce e *bun* mai presus de cât aceea ce e *rĕŭ*; mai presus în sensul că aceea ce-i *bun* aduce o înaintare, o utilitate, o prosperitate omului (înţelegênd aci şi viitorul omului). Dar dacă adevĕrul ar fi tocmai din potrivă? Dacă, în aceea ce numim *bun*, se ascunde un simptom al retrogradării, un ce periculos, o rătăcire, un venin, ori un narcotic, prin care timpul de faţă a înţeles să trăiască în paguba viitorului? Poate să fie, mai comod, mai puţin periculos, cu morala modernă, dar în acelaşi timp să nu fie şi mai înjositor?.. Aşa că tocmai morala să fie pricina ca în viitor să nu se atingă nici o dată *deplina putere şi strălucire a tipului om!* Tocmai morala să ne fie pericolul cel mai mare! (*Zur Genealogie der Moral*, pag. X).

Dar în contra unei asemenea posibilităţi, vorbeşte

www.dacoromanica.ro

întreaga desvoltare istorică şi teoria evoluţiuneĭ nainte de toate! vor rĕspunde filosofiĭ moderniĭ, moraliştiĭ englejĭ în special!...

«La început, aşa spun moderniĭ, câte-va fapte desinteresate s'aŭ lăudat şi s'au numit bune de către aceia cărora le-a fost spre *folos*; maĭ târziŭ s'a *uitat* origina laudeĭ şi s'aŭ numit prin *obişnuinţă* unele fapte *bune* şi s'aŭ şi simţit ast-fel, întocmaĭ ca şi cum *ar fi avut* în ele însĕşĭ ceva bun». Se vede numaĭ de cât, din această primă derivare, trăsăturile caracteristice ale idiosincrasieĭ psichologilor englejĭ—căcĭ le avem pe rînd: *folosul, uitarea, obişnuinţa* şi la sfîrşit *eroarea*, ca fundament al preţuiriĭ morale asupra căreĭa omul superior a fost totdeauna mândru de a'şĭ întinde stăpînirea. Această mândrie acum să fie umilită, preţuirea luĭ să fie dispreţuită... (*op. cit.* pag. 3).

Sunt de meditat aceste observaţiunĭ ale luĭ Nietzsche astăzĭ maĭ ales, când şcoala istorică este victorioasă peste tot. E într'adevĕr o mică ironie a soarteĭ în faptul că *explicările* date de istoricĭ presupun, ca fundament psichologic al progresuluĭ omenesc, *uitarea, obişnuinţa, eroarea*...

Valorile morale, deosebirile între bine şi rĕŭ, moral şi imoral, nu sunt produse istorice, ci creaţiunile sufleteştĭ ale oamenilor superiorĭ din fiece epocă—continuă Nietzsche. Aceştĭ oamenĭ superiorĭ sunt *stăpînĭ*, în sensul larg al cuvîntuluĭ; eĭ dispun de lumea morală.

Noĭ reprezentaţiĭ sensibilităţiĭ şi reflexiunĭ, noĭ creăm fără întrerupere aceea cc nu există încă: acea lume ce

www.dacoromanica.ro

creşte necontenit, lumea apreciaţiunilor, nuanţelor, ritmelor perspectivelor, gradaţiunilor, afirmărilor şi negărilor. Această poezie a invenţiunii noastre o învaţă apoi pe de rost oamenii numiţi activi, şi o exercită, o traduc în carne şi oase, o realizează pînă chiar în trivialitate. Tot ce are o valoare în lumea aceasta, nu o are din propria sa natură—natura este în sine totdeauna fără valoare.— valoa rea i-a fost dată, i-a fost dăruită şi *noi* suntem donatorii. Noi, singuri noi, am creat lumea morală, aceea care *importă pe om. (Die fröhliche Wissenchaft,* pag. 219).

Pentru aceşti *representanţi* ai umanităţii nu există puterea tradiţiunii şi nici respect de persoana şi binele altuia. Ei sunt *stăpîni* şi 'şi *creează,* după propria lor natură, normele morale după cari aŭ să urmeze. Numai *sclavii* îşi asigură existenţa prin contracte şi cer misericordie în numele unei morale oficiale; numai cei fără voinţă caută sprijin în voinţa altora. Naturile de elită, creatorii valorilor morale, sunt întocmai ca şi artiştii de geniŭ; ei nu se uită la canoanele de prin cărţi, pentru ei nu există simţul istoric.

Cine poate porunci, cine prin natură este *stăpîn*... acela nu se uită la contracte! Cu asemenea *fiinţe* nu se contractează; ele vin ca hazardul, fără motiv, fără raţiune, fără şovăire, fără pretext şi, întocmai ca trăsnetul, prea îngrozitor, prea repede, prea *cu totul altfel* pentru a fi măcar timp să le urască cineva. Opera lor este o instinctivă creare şi exprimare de forme noue, sunt cei mai instinctivi artişti:—unde asemenea fiinţe superioare apar-apare şi ceva cu totul noŭ, o plăzmuire de *stăpîn,* care *trăeşte* şi se leagă *unitar* în toate părţile şi funcţiunile sale. Asemenea organizatori înăscuţi nu cunosc nici ce e

www.dacoromanica.ro

vina, nicĭ ce e responsabilitatea, nicĭ ce e respectul pentru alţiĭ; în eĭ se găseşte acel neîndurat egoism de artist, care luceşte ca bronzul şi se vede perpetuat pentru eternitate în *Operă* ca o mamă în copilul sĕŭ. *(Zŭr Genealogie der Moral,* pag. 80).

Omul moral, pe care cultura modernă şi 'l pune ca ideal, e negaţiunea acestor naturĭ de elită. Morala din zilele noastre propovĕdueşte milă pentru ceĭ slabĭ şi respect pentru tot ce'ĭ tradiţional: ea e o morală pentru *sclavĭ,* nu pentru *stăpînĭ* — ne spune Nietzsche. Omul moral modern este omul în care forţa creatoare este istovită, este omul potrivit turmelor şi mediilor statistice...

Curentul în zilele noastre este spre o transformare, ba ceva maĭ mult, spre o slăbire şi anihilare a *individualităţiĭ*... Se pune multă nădejde că, prin vastele organisme colective şi prin prefacerea omuluĭ într'o părticică a acestor organisme, se va putea administra omenirea într'un chip maĭ econom, maĭ puţin periculos, maĭ uniform, maĭ sistematic... *(Morgenröthe* pag. 128.)

Organizaţiunea socială e scutul celor slabĭ şi e în acelaş timp principala condiţiune a progresuluĭ, afirmă umanismul nostru modern. Cuvîntul de *solidaritate* e aproape nelipsit astăzĭ din toate cărţile de morală; pe *solidaritate* se clădesc apoĭ teoriile sociologice, şi în *solidaritate* stă idealul democraţilor şi tuturor progresiştilor...

Cu totul opuse sunt părerile luĭ Nietzsche:

Aceea ce eĭ — modernĭĭ — ar dori să dobândească, e

www.dacoromanica.ro

verdea livede a fericirii pentru turme, cu siguranță, cu desfătare, cu ușurare a vieții pentru fiecare: cântecele și învățăturile lor mai des cântate sunt «egalitatea drepturilor» și «mila pentru cei suferinzi»... Noi însă, cari avem un ochiu și o conștiință pentru problema propășirii plantei *om*, noi credem din potrivă că propășirea ei s'a petrecut numai sub condițiunile contrare; adică, prin situațiunile grele și periculoase a crescut ea în mărime și i s'a ascuțit forța de invențiune și concepere; prin constrîngere s'a desvoltat în subtilități și a dobândit puterea de a voi;— noi credem că tocmai asprimea, violența, sclavia, frica în casă și în inimă, viclenia, stoicismul, rătăcirile și drăciile de tot soiul, tot ce e rău, îngrozitor, tiranic, răpitor, au servit spre înălțarea speciei *om* mai mult de cât celelalte condițiuni... *(Jenseits von Gut und Böse,* pag. 56).

Cu această nouă perspectivă, de sigur, nu vom avea să așteptăm dela Nietzsche o judecată favorabilă asupra cutlurei noastre din prezent.

Dintre diferiții factori ai acestei culturi, acela asupra căruia s'a exprimat dînsul mai fără șovăire este religiunea creștină.

www.dacoromanica.ro

V. — *DESPRE CREŞTINISM ŞI SOCIALISM*

Deosebirea făcută de Nietzsche între *morala stăpînilor* şi *morala sclavilor* nu'şĭ are origina în vreo nouă interpretare istorică; ci, precum de alt-fel toate celelalte probleme ale moraleĭ, ea decurge din concepţia ce şĭ-o face dînsul despre viaţa sufletească a omuluĭ. Gradaţiunile şi nuanţările valorilor morale corĕspund gradaţiunilor şi nuanţărilor sufletuluĭ omenesc. O viaţă sufletească desăvîrşită, matură pînă la expansiune, saŭ în *creştere,* va înclina spre morala stăpînilor; pe cînd o viaţă istovită, concentrată în sine, în *descreştere,* va fi iresistibil atrasă către morala sclavilor.

Evenimentele istorice sunt ţesute pe acest fundament moral. Popoarele saŭ rasele viguroase, — vină orĭce influenţă istorică asupra lor — cât vor păstra vigoarea, îşĭ vor întocmi obiceiurĭ şi legĭ de *stăpînĭ* şi, prin vitalitatea lor, vor fi ferite de tot ce e înjositor şi banal. Unde găsim morala sclavilor, acolo, să fim siguri, rasa este saŭ, prin sângele eĭ, o rasă pentru totdeauna inferioară, saŭ merge momentan

www.dacoromanica.ro

spre declin. Asupra acestuĭ momentan declin se aţintesc însă maĭ cu deosebire privirile istoricilor şi moraliştilor. Şi cu drept cuvênt, căcĭ nu este în viaţa omenirii momente maĭ pline de interes de cât acele schimbărĭ profunde ce se operează din când în când în sufletul omenesc, acele trecerĭ de la o formă la alta de cultură, de la un ideal la altul. Popoare şi rase întregĭ, pline altă dată de vigoare, le vedem cuprinse deodată de un vag pesimism, de un fel de deprimare în toate ideile şi aspiraţiunile lor: idealurile vechĭ, obiceiurile practicate de secole se par deodată absurde saŭ nelegĭuite, şi altele se aduc în loc, şi în alte direcţiunĭ sunt îndreptate aspiraţiunile sufletelor.

Un asemenea sentiment de deprimare generală poate să aibă originĭ foarte diverse: el poate să fie bunioară efectul uneĭ încrucişărĭ de rase deosebite (orĭ de păturĭ sociale deosebite—căcĭ păturile sociale exprimă totdeuna diferenţele de rasă: astfel pesimismul secoluluĭ nostru al XIX-lea este isvorit în prima linie din acea nebună de repede amestecare a diferitelor păturĭ sociale); saŭ poate să fie consecinţa uneĭ emigraţiunĭ nenorocite—s. ex., o rasă intrată într'o climă, pentru care îĭ lipseşte puterea de adaptaţiune (cazul Indienilor în India); saŭ să vie din nsăşĭ bătrâneţea şi obosirea raseĭ (pesimismul parisian de la 1850 încoacŏ); saŭ poate dintr'o dietă falsă (alcoolismul în evul mediŭ, vegetarianismul...); saŭ în sfîrşit un asemenea sentiment de deprimare generală poate să se producă în urma uneĭ corupţiunĭ a sângeluĭ, prin malaria, sifilis şi altele de asemenea natură (depresiunea germană în urma rĕsboiuluĭ de 30 de anĭ, în decursul căruia se infectă aproape jumĕtate Germania cu cele maĭ rele boale

www.dacoromanica.ro

și-i prepară astfel terenul pentru servitate și timiditate). *(Zür Genealogie der Moral,* pag. 142).

In toate aceste momente, conștiința populară, neputênd să'și dea seamă de adevěratele cause cari aŭ adus starea de deprimare generală, ca în urmă să cerce a le înlătura, aleargă spre cel mai apropiat refugiŭ,—reforma practicei morale:

Se combate în primul rînd acea neplăcere generală, prin mijloacele cari fac să scadă sentimentul de viață, pînă 'l aduc pe trepta cea mai de jos. Dacă s'ar putea: nici o voință, nici o dorință mai mult! Tot ce dă emoțiune, frămîntare, e evitat (igiena fakirilor: nu mânca sare). Să nu mai iubească nimeni, să nu mai urască nimeni, indiferență la toate... Să nu'și mai rěsbune nimeni; să nu se mai îmbogățească nimeni; să nu mai lucreze nimeni; cerșească toți! dacă se poate, evitat contactul cu femeea, saŭ cât se poate mai restrîns; iar în ceea ce le privește spiritul: principiul lui Pascal «*il faut s'abêtir*». Resultatul, eprimat psihologicește: «uitarea de sine», «sfințenia»,— exprimat fiziologicește: ipnotizarea—pînă în gradul de a face și pentru oameni aceea ce pentru unele animale e *somnul de iarnă* și pentru multe plante tropicale *somnul de vară*, a'i aduce pe oameni la minimum de cheltuială și de înlocuire a materiei trupești, așa că, păstrând încă viața, să nu mai aibă totuși conștiință despre dînsa. (*Op citat,* pag. 143—144).

Din această trebuință pe care o are omul timpurilor de decadență de a fi mângâiat și încurajat; din trebuința de a'și amorți conștiința pentru toată durerea ce se resfrânge din decăderea și istovirea puterii sale, a isvorît, după Nietzsche, *religiunea.* Religiunea

www.dacoromanica.ro

este răspunsul ce se dă celor slabi, săraci de duh şi de viaţă, pentru a le fi stinsă şi ultima rază de înţelegere a nemerniciei lor; este morala sclavilor, sprijinul lor, răsbunarea lor — dacă ajung s'o impună — contra drepturilor naturale ale stăpînilor! Rolul ei începe când «*uitarea de sine*» începe, când e nevoe de narcotizare, şi de organizarea oamenilor în turme, pentru a gusta fericirea...

In istoria omenirii a fost, din nefericire, multe asemenea momente, când a fost simţită nevoia de narcotizare; când *creatorii* valorilor morale aŭ trebuit să cedeze locul medicilor de suferinţe omeneşti; când, în loc de o morală isvorîtă din plenititudinea şi spontaneitatea vieţii, să se lăţească aceea a mizeriei şi anihilării sufleteşti... Aŭ fost multe asemeni momente; dar nici unul n'a lăsat urme mai durabile şi nici unul n'a marcat în istoria omenirii începutul unei mai lungi perioade de decadenţă, decât acela în care s'a produs religiunea aceea care stăpîneşte astăzi Europa şi ameninţă să cucerească cu timpul toate celelalte continente. *Creştinismul*, pentru Nietzsche, înseamnă *răscoala sclavilor* în morală, victoria plebii asupra stăpînilor.

Ce mai vorbiţi de idealuri nobile! Veniţi la fapte: poporul,—saŭ *sclavii*, saŭ *plebea*, saŭ *turma*, saŭ cum vă place să'i numiţi — a biruit! Prin Iudei s'a mijlocit biruinţa, prea bine! nu are un alt popor o misiune mai istorică, decât ei. *Stăpînii* sunt acum distruşi; morala *omului de rînd* a biruit. Poate să ia cineva această biruinţă şi ca o intoxicare a sângelui (ea a adus amestecarea de rase)—

www.dacoromanica.ro

nu'l voiŭ contrazice; aceea ce e sigur e că această intoxicare a reuşit. Neamul omenesc a scăpat de stăpînĭ, *s'a izbăvit*, şi acum e pe drumul cel bun! Totul îl vezĭ cu ochiĭ, cum devine maĭ judaic, maĭ creştin, maĭ plebeian (cine ţine la cuvinte!). Mersul acesteĭ intoxicărĭ în întregul trup al omenirĭĭ merge necurmat, deşi câteodată cu un tempo maĭ încet, maĭ fin, maĭ neauzit, maĭ cuminte... e doară timp destul!... *(Genealogie der Moral*, pagina 15—16).

Rasa judaică!—In ochiĭ luĭ Nietzsche, această rasă se înfăţişează ca antipodul adevărateĭ rase nobile şi creatoare în lumea morală. Aplicată spre utilitarism, superficială şi rebelă la tot ce'ĭ mare şi original; pismaşă din cauza inferiorităţiĭ sale, ea era menită să mijlocească rĕscoala şi biruinţa sclavilor.

Pentru Iudeĭ, arta, ştiinţa şi valorile morale a unor popoare ariane, cum eraŭ Eliniĭ şi Romaniĭ, nu puteaŭ fi cu înţeles; representanţiĭ lor nu puteaŭ fi filosofĭ, artiştĭ, rĕsboinicĭ, cum aŭ fost aĭ Eladeĭ şi aĭ Romeeĭ— ci profeţĭ şi apostolĭ aĭ credinţeĭ şi misericordieĭ!

In istoria lumiĭ morale n'a fost un contrast maĭ isbitor, o luptă maĭ tragică, decât între rasa judaică şi cea aeriană.

«*Roma contra Iudeeĭ, Iudeea contra Romeĭ*» — pînă astăzĭ n'a fost un eveniment maĭ însemnat, de cât această luptă, această întrebare pusă, acest contrast de moarte. Roma simţea în Iudeea un ce în contra natureĭ, întocmaĭ ca un monstru; în Roma era considerat Iudeul ca o fiinţă plină de ură contra întreguluĭ neam omenesc — şi aceasta cu dreptate, (întru atât întru cât este drept de a socoti salvarea viitoruluĭ omenesc ca dependentă de valorile moraleĭ aristocratice romane)... Romaniĭ eraŭ puternicĭ şi nobilĭ, cum n'a maĭ fost nicĭ un alt popor pe lume... Iudeiĭ,

www.dacoromanica.ro

din potrivă, eraŭ un popor preoţesc şi de resentiment.. (*Genealogie der Moral,* pag. 34—35).

Dintr'un asemenea popor preoţesc şi pornit a urî tot ce nu se acomodează inferiorităţiĭ sale, era menit să se nască un *Messia* al sclavilor...

Acel Isus din Nazareth, întrupatul Evangeliŭ al iubiriĭ, acel *izbăvitor*, care să aducă fericirea supremă şi biruinţa în partea săracilor, bolnavilor şi tuturor păcătoşilor... (*op. cit.*, pag. 14).

Astfel îşĭ avù origina sa *Creştinismul.* Expresiune a uneĭ rase, la care fanatismul ţine locul voinţeĭ creatoare şi generoase, el găsi, cu tot fondul sĕŭ opus caracteruluĭ raseĭ ariene, un larg teren de rĕspîndire în lumea veche europeană. Căcĭ zidul care l-ar fi putut reţine era de mult sfărmat. *Virtutea romană*, expresiunea uneĭ organizărĭ sociale aristocratice, la apariţiunea creştinismuluĭ nu maĭ trăia; acum sosise timpul, când interesele materiale şi cu acestea conştiinţa maselor populare de a se ferici cât maĭ repede şi cât maĭ durabil — şi dincolo de mormînt, viaţa le-a părut prea scurtă! — apucaseră d'asupra; era timpul când în idealul moral intra grija de a se înfrăţi toţĭ fără distincţiune de nobil şi sclav; când idealul omuluĭ nu se maĭ punea în cultivarea uneĭ puternicĭ individualităţĭ, ci într'o supunere oarbă la viaţa şi obiceĭurile turmelor, maĭ mult încă: a uneĭ singure turme.

Judecându'l din acest punct de vedere, ne vine lesne explicarea, pentru ce, de câte orĭ e vorba de

www.dacoromanica.ro

creştinism la Nietzsche, găsim asociată şi ideea de *modernitate*.

Sub *modernitate* înţelege Nietzsche ideile democraţieĭ şi în special ale socialismuluĭ din zilele noastre, şi, restrîns creştinismul numaĭ la rolul pe care 'l vĕzurăm, evident că aseměnarea între creştinism şi socialism nu se poate de nimenĭ tăgădui. Afară din această comparaţie rĕmâne, de sigur, rasa iudaică — deşi e o coincidenţă curioasă faptul că principaliĭ întemeietorĭ şi ceĭ maĭ numeroşi adepţi aĭ socialismuluĭ sunt iarăşi dintre iudeĭ — dar în aceea ce priveşte concepţiunea socială din crezul creştinismuluĭ, ea ar putea pe de'ntregul să fie trecută în programul socialist.

La unul ca şi la altul avem aceeaşi tendinţă nivelatoare; acelaş ideal de dreptate; aceeaşi desconsiderare a personalităţiĭ; aceeaşi tendinţă de a *organiza* societatea, astfel ca să fie asigurată şi înlesnită existenţa la toţĭ neputincioşiĭ, la toţĭ săraciĭ de duh şi de viaţă... Din idealul creştinismuluĭ ca şi al socialismuluĭ, este gonit apoĭ rĕsboiul şi este exclusă în genere orĭ-ce luptă tragică între om şi om, rasă şi rasă...; de ar fi atât numaĭ şi tot ar fi destul, pentru ca în spiritul luĭ Nietzsche diferenţele să fie trecute cu vederea!

In creştinism s'a întrupat aşa dar *morala sclavilor*. Această morală stăpîneşte încă — şi prin socialism ameninţă să continue şi în viitor — asupra societăţiĭ europene. Contra uneĭ asemenea morale sunt scrierile luĭ Nietzsche. Idealul sĕŭ moral va fi dar o rechemare la vechea viaţă şi putere creatoare a raseĭ ariane.

www.dacoromanica.ro

VI. *ANTICHRIST — PREOȚII CREȘTINI*

Dintre scrierile lui Nietzsche scrierea în care culminează criticile sale în contra creștinismului este aceea cu titlul *der Antichrist.* [1])

Câteva pagini dintr'însa, pe cari le vom reda aci, sunt îndestulătoare, credem, să dea o idee despre cuprinsul ei. Un comentariu este de pisos: toate afirmările lui Nietzsche sunt atirmările temperamentului său personal. In contra unei religiuni cu desăvîrșire opusă temperamentului său el nu putea găsi o mai bună armă decât satira. *Der Antichrist* este dar satira creștinismului văzut prin prisma concepțiunii *nietzscheane.*

Ce se poate numi bun? — Tot ce ridică simțul puterii, voința spre putere, puterea însăși în om.

Ce se poate numi rău? — Tot ce vine din slăbiciune.

Ce se poate numi fericire? — Conștiința puterii ce crește, — a trecerii peste un obstacol.

Nu dar mulțumire, ci cât de multă putere; nu pace, ci

[1]) In vol. VIII al Ediției complete. Citațiunile sunt date după această ediție.

www.dacoromanica.ro

rĕsboiŭ; nu bunătate sufletească, ci bărbăție (virtute în înțelesul *Renașterii*, virtute imorală).

Toți cei slabi și prăpădiți să moară: aceasta e prima lege a iubirii noastre pentru oameni. Și suntem datori chiar să-i ajutăm ca să moară!

Ce este mai stricăcios decât orce viție? — Compătimirea prin faptă pentru toți cei slabi și prăpădiți: — adică *Creștinismul*... (pag. 218).

S'a numit creștinismul religiunea compătimirii. — Compătimirea însă stă în contradicție cu sentimentele tonice cari sporesc energia spre viață: ea aduce depresiune. Prin compătimire se pierde din forță... Compătimirea pune piedică legii desvoltării, care este legea *selecțiunii*. Ea păstrează aceea ce era gata de peire; favorisează pe cei desmoșteniți de soartă, pe cei condamnați... și astfel dă vieții un aspect arid și îndoielnic. (pag. 220).

Atât în morală cât și în religiune, creștinismul nu are în nici un punt vre-un contact cu realitatea. La dînsul găsim numai cauze imaginare («Dumnezeŭ», «suflet», «eul», «spiritul», «voință liberă» saŭ chiar «neliberă»); și numai efecte imaginare («păcat», «isbăvire», «grație», «pedeapsă», «iertarea păcatelor»). La dînsul comunică între dînsele ființe imaginare («Dumnezeŭ», «spiritele», «sufletele»); și stă încă neatinsă o știință eronată (concepțiunea anthropocentrică; o totală neînțelegere a cauzei naturale); apoi o Psihologie imaginară (cu o mulțime de rătăciri... «remușcări», «mustrări de conștiință», «ispita diavolului», «contactul cu Dumnezeŭ»); o teleologie imaginară («împărăția cerească», «judecata din urmă», «viața eternă»). — O asemene lume de *ficțiuni* este încă și mai rea de cât o lume de visuri, pentru că visurile cel puțin se țin pînă la un punt de realitate, pe când ficțiunile creștinismului falsifică, disprețuesc saŭ neagă realitatea... (pag. 231).

www.dacoromanica.ro

După asemenea critice soarta preoților e de sine condamnată.

Creștinismul, bazând morala sa pe voința și grația divină, a făcut prin aceasta necesară, crede Nietzsche, și o specie parasitară de oameni cari să interpreteze și să aducă la îndeplinire asemenea voință și grație. Preoții creștini formează această specie parasitară.

Un pas mai departe: «*voința lui Dumnezeŭ*» (adică condițiunile de a se menține la putere preoții) trebue să se facă cunoscută — și în acest scop trebue o *revelațiune*. Cu alte cuvinte, trebue numai de cât o mare falsificare literară, adică inventarea unei *sfinte scripturi*, care apoi să fie făcută cunoscut cu toată pompa bisericească și după multe zile de post și de jale... «Voința lui Dumnezeŭ» putea fi cunoscută de mult, dacă nu era păcatul necunoștinței *sfintei scripturi*... Și astfel ce s'a întîmplat? Preotul, după ce a socotit bine toate impositele mari și mici pe cari le putea stoarce — (să nu se uite și bucățile de carne, fiindcă preotul e din fire un amator de biftec), — a formulat odată pentru totdeauna: că aceea ce-i trebue lui și vrea el să aibă «aceea este voința lui Dumnezeŭ»... De aci naînte toate împrejurările naturale ale vieții s'aŭ aranjat în așa fel, ca totdeauna preotul să fie nelipsit. La naștere, la căsătorie, la boală, la moarte, pînă și la masa cu bucate, sfîntul parasit apare ca să sfințească; să cureță lucrurile de materialitatea lor... Căci un lucru trebue să-l înțeleagă orcine: astăzi, orce deprindere naturală, orce instituțiune naturală (stat, magistratură, organisația matrimonială, etc.) e prin sine însăși, după preotul parasitar, un ce fără valoare, și devine de valoare numai după ce dobândește sancțiunea ulterioară a bisericii... Preotul disprețuește și consideră lumea ca un ce profan, numai fiindcă prin aceasta ese ceva și pentru existența lui. (pag. 248).

www.dacoromanica.ro

Inceputul *Bibliei* cuprinde întreaga psihologie a preotului. Preotul ştie numai de o primejdie şi aceasta e pentru el *ştiinţa:* adevărata concepţiune despre cauză şi efect. De aceea preotul s'a gândit: fiindcă ştiinţa nu poate să prospere de cât sub condiţiuni favorabile, când omul are timp de prisos;... ca să împedicăm ştiinţa, trebue să facem pe om nefericit. Înţelege fiecine ce a resultat pentru lume din această logică. S'aŭ inventat în contra ştiinţei (în contra emancipării omului de sub preot) concepţiunea păcatului şi a pedepsii... Omul nu trebue să privească în afară de el, ci să se contemple pe sine; să nu tindă a fi mai înţelept, mai prevĕzător şi să cerceteze lucrurile... ci trebue să nu cerceteze de loc: să sufere... Şi să sufere în aşa chip ca preotul în tot timpul să-i fie indispensabil. (pag. 284).

Incheiăm aceste citate cu reproducerea ultimei pagine din *Antichrist*, în care se resumă toate criticele aduse de Nietzsche în contra creştinismului.

Osîndesc creştinismul, şi în contra bisericei creştine ridic cea mai teribilă acuzare, din câte a putut vreodată să ridice vr'un acuzator. Biserica creştină este pentru mine cea mai mare corupţiune din câte s'aŭ putut concepe... Ea n'a lăsat nimic nepîngărit; a dispreţuit tot ce-i bun; a pus minciuna în locul adevĕrului; josnicia sufletească în locul dreptăţii! Şi să mi se vorbească încă de roadele binecuvîntate ale creştinismului!

Biserica creştină n'a înlăturat nici o nevoie de pe suprafaţa pămîntului, pentru că ea trăeşte din nevoi şi creează chiar nevoi pentru a se putea perpetua... Astfel viermele pĕcatului este o nevoie cu care ea a îmbogăţit omenirea! «Egalitatea sufletelor înaintea lui Dumnezeŭ», această falsitate care a servit de pretext pentru invidia celor ticăloşi şi a devenit lozinca cu care s'aŭ produs revoluţiunile şi ideile moderne asupra organisaţiunii sociale, este iarăşi o

www.dacoromanica.ro

dinamită adusă prin creștinism... Roadel: «umanitare» ale Creștinismului! Din umanitate el a făcut o contrazicere și o artă de a se desonora cineva singur; a întărit voința de a minți cu orce preț și a adus disprețul asupra a tot ce vine dintr'un instinct bun și drept. Și acestea să fie oare roadele binecuvîntate ale Creștinismului! — In domeniul practic biserica a adus parasitismul preoțesc. Apoi cu idealurile ei livide și sfinte, a omorît orce iubire, orce speranță, orce viață; cu ideea unei vieți dincolo de mormînt a disprețuit realitatea; a complotat în contra a tot ce-i sănătate, frumuseță, cumpănire, bărbăție, spirit, bunuri sufletești, viață... Semnul crucii este semnul prin care ea trădează acest infernal complot!

Voiŭ scrie acuzarea mea în contra creștinismului pe toate zidurile, pe care le voiŭ găsi... Și am litere care să fie văzute pînă și de orbi... Pentru mine creștinismul e: unicul mare blăstem, unica mare depravare, unicul mare instinct de răsbunare realisat... Alături de dînsul nu e un mijloc cât de veninos, de ascuns, de infernal care să pară destul de mic... Pentru mine creștinismul este o nemuritoare pată de rușine a omenirii...

www.dacoromanica.ro

VII. *DESPRE ARISTOCRAȚIE*

In «*Also sprach Zarathustra*» ne este arătat *idealul* positiv pe care Nietzsche îl opune fraternității din morala creștină și din justiția socialistă; celelalte scrieri ale sale însă ne fac scoală pentru a 'l înțelege acolo. Spre acest sfîrșit, sunt bune considerațiunile istorice și în genere exemplele aduse din viața socială a popoarelor viguroase, și deci — ar zice Nietzsche — cu o organizație aristocratică. Nu că prin asemenea considerațiuni și exemple se va *creà* în sufletul cuiva acea stare care să 'l împrietinească cu simbolicul Zarathustra, — dacă cineva nu 'i predispus încă de mai 'nainte, atunci în zadar și absurd;... tot așa de absurd ca și în cazul invers, ca omul plin de vigoare să înțeleagă mila creștinească saŭ solicitudinea socialistă, — ci numai fiindcă asemenea exemple și considerațiuni pot îndruma pe cei cu predispoziții bune spre adevěratul ideal.

Nu se poate argumenta contra creștinismului, cum nu se poate argumenta contra unei boale a ochiului. Acel ce

www.dacoromanica.ro

combate pesimismul păstrând terenul filosofic, acela atinge, de sigur, culmea idioţieĭ savante. (*Der Fall Wagner,* p. 44).

In toate aceste consideraţiuni şi exemple, nestrămutată rĕmâne preferinţa luĭ Nietzsche pentru *aristocraţia socială.*

De câteorĭ a fost pînă acum o înălţare a specieĭ «om», ea a fost totdeauna opera uneĭ societăţĭ aristocratice, şi aşa are să fie şi în viitor. Numaĭ din o societate care admite o scară maĭ lungă de rangurĭ dela om la om şi de diferinţe între valorile morale, şi maĭ are încă nevoie, într'un sens oarecare, de instituţia sclavieĭ, numaĭ de acolo se poate aştepta înălţarea omuluĭ. Fără *chinul distanţeĭ,* care se naşte din incarnata deosebire dintre clasele sociale, din acea privire, şi privire în jos, a claselor stăpînitoare spre supuşĭ şi instrumente, cu obicĭnuinţa în acelaşĭ timp a acestora la ascultare şi servire, desconsiderare şi neluare în seamă — fără acest *chin al distanţeĭ,* cum s'ar fi putut produce celălalt chin misterios — vecĭnica rĭvnire spre mărirea orizontuluĭ sufletesc, spre provocarea continuă de condiţiunĭ maĭ ridicate, maĭ deosebite, maĭ depărtate, maĭ încordate, maĭ largĭ?... cu un cuvînt, înălţarea specieĭ «om», saŭ victoria omuluĭ asupra sa însuşĭ!... (*Jenseits von Gŭt ŭnd Böse,* pag. 225).

Şi în aceeaşĭ scriere, câteva linĭĭ maĭ jos, teoria sa asupra aristocraţieĭ devine încă maĭ radicală.

Dar aceea ce-ĭ esenţial la o aristocraţie bună şi sănătoasă e că ea se consideră nu ca *o funcţiune* (fie a regalităţĭĭ, fie a societăţĭĭ), ci ca însuşĭ *simbolul* şi cea maĭ'naltă *justificare* a vieţĭĭ sociale. Pentru aceea, dînsa îşĭ primeşte cu conştiinţa împăcată sacrificiul uneĭ marĭ mulţimĭ de oameni, cari numaĭ *pentru ea* vor trebui să fie apăsaţĭ şi a-

www.dacoromanica.ro

duşĭ a rĕmânea sclavĭ şi instrumente. Aristocraţia trebue să aibă în ea convingerea fundamentală că societatea n'ar trebui să existe pentrucă numaĭ-decât e bine să existe o societate, ci pentrucă o asemenea societate e bună a servi drept temelie şi schelă pentru un alt soiŭ de fiinţe maĭ alese, cari, pe umĕrul eĭ, să se ridice spre un scop maĭ înalt şi o existenţă maĭ înaltă; întocmaĭ cum fac acele plante din Java — numite *Sipo Matador* — cari încolăcesc tulpina stejaruluĭ, suindu-se mereŭ, pînă ce în sfirşit, ajunse deasupra şi sprijinite pe o temelie fixă, işĭ desfăşură în aer şi lumină coroana lor, arătându'şĭ în depărtare fericirea. (*op. cit.* pag. 226—227).

De la o asemenea aristocraţie aşteaptă Nietzsche adevĕrata cultură. Căcĭ nu e cultură aceea pe care o avem noĭ; a noastră e un produs ibrid eşit din cele maĭ variate influenţe istorice. Adevĕrata cultură e numaĭ aceea care se însufleţeşte din viaţa aristocraţieĭ şi anume din viaţa sa actuală şi creatoare, ĭar nu din tradiţiunĭ istorice. De aceea, de câteorĭ, s'a găsit o aristocraţie puternică, de atâtea orĭ a şi înflorit simultan o cultură unitară şi originală; căcĭ ceva din care se nutreşte adevĕrata cultură iese din geniul creator al oamenilor marĭ, al aristocraţilor. Astfel se explică starea de înflorire a Elenilor înainte de Socrates, a Italienilor din epoca Renaşterĭĭ, a Englejilor din secolul al 16-lea...

Omul aristocrat deosibeşte prin însăşĭ firea sa *bunul* de *rĕŭ, moralul* de *imoral;* el e elementul creator în viaţa morală a societăţiĭ.

Omul aristocrat disprețueşte tot ce-ĭ laş, timid, meschin şi legat de scopurĭ strîmte utilitare; de asemenea el dis-

www.dacoromanica.ro

prețuește pe intrigant, pe slugarnic, pe omul-cățe, omul care se lasă a fi maltratat, pe lingușitorul cerșetor, și mai 'nainte de toți pe mincinos: toți aristocrații au convingerea că poporul de jos e mincinos. «Noi aceĭ ce vorbim adevĕrul», așa 'și ziceau între dinșiĭ vechiĭ nobiliĭ din Elada. (*op. cit.* pag. 229).

Aprecierile morale sunt aprecierile acestor aristocrați. Omul de rînd, pe cât timp nu vine cu întreaga mulțime deasupra, nu are altă orientare morală în afară de faptele acestor aristocrați.

Aristocrații n'au niciun respect de opinia publică, în aprecierile lor nu intră decât motivele lor personale. De aceea:

cu pericolul de a fi neplăcut câtorva naivĭ, voiŭ spune că: *egoismul*, saŭ convingerea că noĕ, așa *cum suntem*, trebue să ni se supună și să ni se sacrifice toate celelalte ființe din natură, aparține uneĭ inimĭ nobile. Aristocratul se acomodează acestuĭ fapt fără a'șĭ pune vr'un punct de întrebare, și fără vr'un sentiment de cruditate, constrîngere saŭ capriciŭ, ci 'l privește ca un ce constituit de legea primitivă a lucrurilor, saŭ, dacă ar fi să găsească un cuvînt, ca un fapt de dreptate însăși...

Indată ce aristocratul capĕtă conștiința ranguluĭ sĕŭ, atunci el se mișcă printre egaliĭ și egaliĭ îndreptățițĭ ca dînsul, cu aceeași siguranță, ca și stelele ceruluĭ în rotațiunile lor. (*Jenseits von Gŭt ŭnd Böse,* pag. 241).

Asemeni oameni conștienți de rangul lor, de dreptul lor, de puterea lor creatoare și autonomă

nu vor înțelege niciodată *vanitatea*. Ei sunt înclinați chiar s'o nege când o găsesc la ceilalți. Intr'adevĕr, problema

www.dacoromanica.ro

pentru el ar fi să'şi închipuiască nişte fiinţe, cari caută să deştepte asupra lor o bună opiniune la alţii, opiniune însă pe care ele înseşi nu o aŭ, şi prin urmare nici nu o merită—şi pe care totuşi ar dori s'o creadă. Unui aristocrat o asemenea străduinţă i se pare pe de o parte aşa de fără gust, aşa de necinstită, şi pe de altă parte aşa de barocă, în cât de vanitate, el mai curînd s'ar îndoi că poate fi măcar concepută în mintea cuiva. (*op. cit.* p. 233).

Un aristocrat se poate înşela asupra valoarii sale şi poate chiar impune această greşală altora, dar aceasta nu e vanitate, căci el rămâne autonom în gând şi voinţă, De asemenea, un aristocrat poate să se bucure de o bună opiniune ce aŭ alţii despre dînsul, dar atunci nu se bucură decât dacă această opiniune vine de la egalii săi, iar nu anonimi, de la oricine. Vanitatea nu poate fi înţeleasă, ne spune Nietzsche, decât ca o însuşire rămasă, graţie atavismului, omului născut cu un suflet de sclav. Un asemenea sclav are înderătul lui o întreagă istorie, în care el n'a avut niciodată o opiniune proprie despre sine, ci a aşteptat ca o asemenea opiniune să vie dela *stăpîn*. Şi dacă astăzi, în lumea modernă, sclavii aŭ ajuns pe alocuri să dicteze valorile morale, atavismul totuşi îi sileşte să fie nerăbdători şi subjugaţi opiniei altora, să fie *vanitoşi*. Creştinul nu se poate despărţi de blînzii duhovnici, cari, iertând aşa zisele păcate, întăresc vanitatea păcătosului; iar democratul, scăpat de sub tirania aristocraţiei, îşi face din noŭ un tiran din conglomeratul semenilor săi.

Aristocratul nu caută niciodată popularitatea; el

www.dacoromanica.ro

impune binele contra voinței celorlalți. Asupra acestui bine, el se poate fără îndoială înșela, dar fapta sa atunci nu este *rea* (în sensul de păcat al creștinismului), ci este *rea* fiind o *greșeală* de calcul. In morala aristocraților, nici nu există *rĕul* în sensul de păcat, ci numai în sensul unei lipse de judecată. Astfel era la vechii Elini. Niciodată un poet elin nu punea în cuvîntarea zeilor plângeri asupra păcatelor oamenilor, — asemeni plângeri numai Dumnezeul creștinesc le face;

Zeii antici la faptele rele ale oamenilor nu gândeau de cât la lipsa de judecată a acestora.

«Cât sunt de nebuni muritorii în anume momente», își ziceau ei, — și «nebunia», «nepriceperea», «amețeala de minte», atât găseau cu cale și ei, Elinii timpurilor glorioase, să le admită ca motive a atâtor fapte rele și pline de rătăcire: — *Nebunie* și nu *păcătuință!* înțelegeți voi aceasta?! (*Genealogie der Moral,* pag. 90).

Dar chiar asemeni eclipse momentane de judecată erau pentru nobilul elin o problemă:

«Cum să fi fost numai cu putință? Cum să se întêmple «în niște capete ca ale noastre, oameni de origină nobilă, «fericiți, prudenți, de bună societate, aristocrați, virtuoși?» — așa se întreba timp de secole nobilul elin de câte ori vedea pe un egal al său pătându-se cu o faptă groaznică și nelegiuită. «Trebue să'l fi orbit vreun zeu», își zicea el în cele din urmă, clătinând din cap... Acest expedient e tipic pentru toți Elinii! (*Genealogie der Moral,* pag. 91).

Epoca acestei aristocrații eline e desigur departe. De atunci, istoria omenirii a avut să înregistreze in-

www.dacoromanica.ro

fluenţele cele mai diverse, cari toate aŭ lăsat urmele lor şi aŭ corupt acea putere autonomă şi creatoare ascunsă în geniul raseĭ ariene.

Aŭ năvălit asupra eĭ rînd pe rînd Iudeiĭ cu misticismul lor creştin, apoĭ barbariĭ dela Nord şi barbariĭ dela Sud... pentru ca, în sfîrşit, să ne dee Europa modernă, Europa democratică, cu o morală care pleacă de la *păcatul originar.*

Dar dacă idealul vechiĭ aristocraţiĭ a devenit astăzĭ neînţeles — ne rămâne viitorul; şi în viitor se va putea construi oare un noŭ ideal?!

Ar trebui pentru aşa ceva nişte spirite de un alt soiŭ de cum se întîlnesc de regulă în timpul nostru; ar trebui spirite oţelite prin războaie şi victoriĭ, cărora cuceririle, aventurile, primejdiile şi chiar durerea să le fi devenit ca o necesitate; ar trebui oameni obicinuiţĭ la aerul iute al înălţimilor, şi la pribegiile pe timp de iarnă, cu munţĭ şi ghiaţă de orce natură; ar trebui încă un fel de răutate sublimă, un fel de culme a îndrăsneliĭ cunoştinţeĭ... cu un cuvînt scurt şi destul de amarnic: ar trebui *o mare sănătate!...* Să fie oare aceasta cu putinţă astăzĭ?! (*Genealogie der Moral,* pag. 93).

O mare sănătate! Iată prima condiţiune cerută de Nietzsche contimporanilor săĭ, pentru ca aceştia să'ĭ poată înţelege cuvîntul şi să poată veni în calea idealuluĭ indicat de simbolicul profet Zarathustra.

---

www.dacoromanica.ro

VIII. *DESPRE FEMEIĂ*

« Ce te furișezĭ așa de sfiicios prin amurgul zileĭ, Za-« rathustra ? Și ce ascunzĭ cu atâta grijă sub mantă-ți ? »

« E vre-o comoară ce 'ți a fost dăruită ? saŭ un copil « care ți-a fost născut ? Orĭ poate acum aĭ plecat pe dru-« mul hoților, tu amicul rĕutăților ? »

— Intr'adevĕr, frate ! zise Zarathustra, am o comoară ce 'mĭ a fost dăruită : e un *mic adevĕr,* aceea ce duc cu mine.

Dar e neastêmpĕrat întocmaĭ ca și un copil mic, dacă nu i-aș astupa gura ar țipa de s'ar auzi departe.

Când mergeam astăzĭ spre apus de soare, singur pe drumul meŭ, m'a întîlnit o femeiă bătrînă și mi-a vorbit astfel :

« Multe vorbitu-ne-a Zarathustra și noĕ, femeilor, și cu « toate acestea niciodată n'a vorbit el asupra *femeiĭ.* »

Iar eŭ ĭ-am rĕspuns : « asupra femeiĭ trebue să vor-bească cineva numaĭ către bărbați. »

« Vorbește-mĭ și mie, zise dînsa ; sînt destul de bătrînă ca să pot uita cele spuse cît de îndată iarășĭ. »

Și eŭ mĕ îndupleca și vorbiĭ astfel bătrînii :

La femeiă totul este o enigmă și toate aŭ la femeiă o soluțiune : a deveni mamă.

Bărbatul este pentru femeiă un mijloc : copilul 'ĭ e tot-deuna scopul. Și ce-ĭ femeia pentru bărbat ?

www.dacoromanica.ro

Adevěratul bărbat cere două lucruri: pericol și joc. De aceea voește el femeia, ca pe cea mai periculoasă jucărie.

Bărbatul trebue crescut pentru rĕsboiŭ și femeia pentru a recreà pe omul rĕsboinic: restul e o nebunie.

Fructe prea dulci nu 'i plac omului rĕsboinic — de aceea 'i place femeia: și cea mai dulce femeiă e încă destul de amară.

Femeia înțelege pe copii cu mult mai bine decât bărbatul, dar bărbatul e mai copilăros decât femeia.

În adevěratul bărbat e ascuns un copil: el vrea să se joace. Femeilor, descoperiți-mi voi copilul în bărbat!

Femeia să fie o jucărie, curată și fină, deopotrivă petrilor scumpe, luminată de virtuțile unei lumi carĕ nu există încă.

Femeilor! Raza unei stele să strălucească în iubirea voastră! Dorința să vĕ fie: «dacă aș naște eŭ pe supraomul!»

Femei, în iubirea voastră să fie bravură! Cu iubirea voastră să vĕ năpustiți asupra aceluia, care vĕ insuflă frică!

În iubire voi să vĕ găsiți onoarea! De altmintrelea puțină pricepere are femeia asupra onoarii. Dar aceea să fie onoarea voastră, ca să iubiți mai adinc decât sunteți iubite, și nici odată să nu fiți în rîndul al doilea!

Bărbatul să se teamă de femeiă; când el o iubește, atunci e în stare să facă orice sacrificiŭ; nimic pe lume nu mai are valoare pentru el.

Bărbatul să se teamă de femeiă și când o urăște: pentru că bărbatul în fundul sufletului sĕŭ e numai rĕutăcios, femeia e însă rea.

. . . . . .

Fericirea bărbatului se chiamă: eŭ voiesc. Fericirea femeii: el voiește.

«Vezi acum lumea a devenit perfectă!» așa cugetă orice femeiă, când ascultă cu toată iubirea.

Și trebue să asculte femeia și să găsească o adincime superficialității sale. Căci superficial este sentimentul fe-

www.dacoromanica.ro

meiĭ, ca și suprafața mobilă și sgomotoasă a apelor pu ține adincĭ.

Sentimentul bărbatuluĭ e însă adinc, pornirile sale clocotesc din adîncimea infernuluĭ: femeia bănuește puterea luĭ, dar nu o înțelege.

La aceste vorbe 'mĭ răspunse bătrîna:

« Zarathustra spus-a multe lucrurĭ înțelepte și importante, dar pentru acelea maĭ ales, ce sînt încă tinere.

« Este extraordinar că Zarathustra, care cunoaște așa de puțin femeile, are totuși dreptate când vorbește despre ele. Aceasta să vie de acolo oare, fiindcă la femeĭ nu-ĭ nimic cu neputință?

« Și acum, Zarathustra, ia drept mulțumire un mic adevĕr! Pentru el eŭ sînt acum prea bătrînă! Înfășură-l și astupă-ĭ bine gura, fiindcă, altfel, micul adevĕr te va asurzi cu țipătul. »

« Atuncĭ, dă-mi-l, bătrîno, micul tĕŭ adevĕr! » ziseĭ eŭ.— Și bătrîna femeiă vorbi astfel:

« *Nu uita biciul!* când eștĭ cu femeile! »

Așa vorbit-a Zarathustra.

(*Also sprach Zarathustra* pag. 91).

www.dacoromanica.ro

IX. *ORIGINA TRAGEDIEI*

Intre scrierile luĭ Nietzsche, se găseşte una care, de la prima înfăţişare, se deosibeşte fundamentul de toate celelalte, atît prin forma în care este redactată cât şi prin conţinut. Scrierea în cestiune poartă, titlul *die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik,* şi e datată din anĭ 1870—71. E concepută şi executată într'un timp când rĕsboiul dintre francejĭ şi germanĭ ţinea în emoţiune întreaga Europa, şi când autorul eĭ însuşi trebuia ca ofiţer german să se găsească sub întăriturile dela Metz, deşi capul luĭ era «încă nedescurcat... din toate acele întrebărĭ pe carĭ şi le pusese asupra tragedieĭ la Elinĭ.»

Caracteristic gândirĭĭ luĭ Nietzsche este de a nu se supune niciodată vreuneĭ autorităţĭ, fie această autoritate chiar geniul sĕŭ propriŭ;— în *die Geburt der Tragödie* însă, sunt douĕ autorităţĭ nediscutabile şi anume Arthur Schopenhauer şi Richard Wagner. De la acesta din urmă sunt împrumutate maĭ toate teoriile relative la muzică, precum şi afirmarea, de vr'o câteva orĭ repetată în conţinutul scrierĭĭ, că existenţa

www.dacoromanica.ro

lumeĭ este justificată numaĭ prin operile estetice; de la Schopenhauer apoĭ e luată teoria voinţeĭ şi, în genere, maĭ întreagă privirea filosofică asupra arteĭ. Alăturĭ de aceste împrumuturĭ, nu lipseşte şi o parte originală de sigur; dar aceea ce e parte originală apare maĭ mult ca o aplicaţiune a teoriilor împrumutate de la Wagner şi Schopenhauer asupra unuĭ domeniŭ pe care aceştia nu l-aŭ avut în vedere.

De aceea era şi natural ca, în apreţierea sa asupra acesteĭ scrieri, Nietzsche să se arate maĭ târziŭ foarte nemulţumit:

O maĭ spun încă odată, astăzĭ îmĭ apare această carte ca un ce imposibil — şi o numesc rea, grea la înţeles, dureroasă... Cât de mult regret astăzĭ că n'am avut încă de pe atunc̆ curajul (saŭ nemodestia?) ca să'mĭ permit o limbă proprie pentru teoriile şi ipotezele mele; că m'am trudit aşa degeaba să exprim păreriĭ noue sub forma schopenhaueriană şi kantiană!... Şi este apoĭ altceva şi maĭ rĕŭ în această carte, pe care'l regret acum şi maĭ mult... anume că am stricat înţelesul grandioaseĭ probleme a tragedieĭ grece prin amestecul eĭ cu lucruriĭ moderne!... Pe baza muziceĭ germane, am început să născocesc o pretinsă «fiinţă a germanismuluĭ»... De atunc̆ m'am învĕţat să fiŭ fără speranţă şi fără cruţare. *(Versuch einer Selbstkritik, Die Geburt der Tragödie,* Neue Ausgabe, pag. VII—XV).

Cât de fără cruţare a fost pentru Richard Wagner maĭ ales, prietinul şi magistrul sĕŭ de altădată, o vom vedea îndată când vom analiza o altă scriere a sa tot asupra muziceĭ, şi care se întitulează *Der Fall Wagner (Cazul Wagner).* Intre *Gebürt der Tra-*

www.dacoromanica.ro

gödie din 1871 şi *Fall Wagner* din 1888, se petrecuse o întreaga evoluţiune în spiritul luĭ Nietzsche, o *însănĕtoşire*, după cum s'ar exprima dînsul.

Cel maĭ de seamă eveniment în viaţa mea a fost o însănĕtoşire. Wagner a fost pentru mine o boală. (Vorwort zum *Fall Wagner).*

Die Gebŭrt der Tragödie începe cu următoarele consideraţiunĭ :

Vom câştiga mult pentru ştiinţa Esteticeĭ dacă ne vom convinge, nu numaĭ prin argumentărĭ logice, dar pînă şi prin evidenţa intuiţiunĭĭ, că desvoltarea arteĭ a fost legată de existenţa a două elemente, elementul *apolinic* şi cel *dionisic,* întocmaĭ cum e legată perpetuarea generaţiunilor de existenţa celor două genurĭ... Numele de *apolinic* şi *dionisic* le împrumutăm dela Elenĭ, poporul cel maĭ artistic, şi care, dacă nu prin legĭ abstracte, dar prin formele zeilor, ne arată destul de clar gândurile sale. În cele două divinităţĭ ale arteĭ, *Apollo* şi *Dionysos,* se resumă cunoştinţa noastră că, în lumea elină, între arta imaginilor (vizuale) apolinică, şi între arta fără imaginĭ a muziceĭ, aceea a luĭ Dionysos, există o contrarietate adîncă atât după origine cât şi după scop; că amêndouă aceste două direcţiunĭ mergeaŭ una alăturĭ de cealaltă de cele maĭ adese orĭ în vrăşmăşie învederată, pînă ce în sfîrşit, printr'un fel de minune a *voinţeĭ* eline, s'aŭ arătat împerechiate şi din această împerechiare s'a născut *tragedia atică.*

Pe paginile următoare ni se expune această ipoteză asupra originiĭ tragedieĭ, cu toate desvoltările filosofice trebuincĭoase.

Imprumutând dela Schopenhauer deosebirea între

www.dacoromanica.ro

voinţă şi *representare,* apoĭ atât dela Schopenhauer cât şi dela Wagner speculaţiunile asupra roluluĭ muziceĭ, identificarea muziceĭ cu *voinţa,* etc., Nietzsche ajunge a identifica arta apolonică cu *principium individuationis* şi cea dionisiacă cu *voinţa.* Apollo este pentru dînsul zeul luminiĭ şi a artelor plastice, zeul imaginilor subĭective. Dionysos reprezintă din contra instinctul surd de a arunca la oparte individualizarea imagineĭ; în cultul luĭ se va serba vîrtejul în care omul iese de sub masca subĭectivităţiĭ.

Apollo ni se înfăţişează ca îndumnezeirea aceluĭ *principium inaïviduationis*... această îndumnezeire nu cunoaşte decât o lege : pe individ, adică păstrarea formeĭ individuale, *mĕsura* în înţeles elenic. Apollo, ca divinitate etică, cere delà muritorĭ a păstra *mĕsura* în toate şi ca un mijloc pentru aceasta, cunoaşterea de sine însăşĭ. Astfel era prescris la Elenĭ, pe lîngă regulile necesare pentru dobîndirea frumosuluĭ, şi sfaturile : «*cunoaşte-te pe tine însuţĭ*» şi «*nu trece niciodată mĕsura*». Tot ce era *peste mĕsură* era considerat ca un ce vrăjmaş, ca un rest al epoceĭ dinainte de Apollo, epoceĭ *Titanilor,* saŭ ca aparţinênd *Barbarilor.* (*Die Geburt der Tragödie,* pag. 17).

Arta luĭ Apollo e o artă care se adresează individuluĭ, şi emoţiunea pe care ea o produce rĕmâne deplină, fie mărginită chiar în sufletul unuĭ singur individ. De altă natură este arta luĭ Dionysos. Muzica cere choruri, cere danţuri; ea se adresează omenirĭĭ întregĭ şi emoţiunile produse de ea sgudue omenirea întreagă. In artele plastice saŭ apolonice, tot farmecul stă în imaginĭ individuale, pe când în

www.dacoromanica.ro

muzică, saŭ arta luĭ Dionysos, farmecul stă în contopirea imaginilor, şi în desvĕluirea fondului comun de emoţiune omenească. Arta luĭ Apollo este numaĭ un vĕl aruncat peste lumea dionisiacă.

Sub farmecul arteĭ luĭ Dionysos, se închee nu numaĭ din noŭ legătură între om şi om; dar chiar şi înstrăinata, vrăjmaşa şi supusa natură 'şĭ celebrează împăcarea cu fiul sĕŭ rĕtăcit: omul... Carul luĭ Dionysos este încărcat cu florĭ şi coroane; sub biciul sĕŭ răcnesc panterele şi tigriĭ. Represinte'şĭ cineva cântecul luĭ Beethoven «Freŭde», prefăcut în tabloŭ... şi atunci poate avea o înţelegere despre cultul dionisic. In acesta, sclavul devine om liber; separaţiunile ţepene şi duşmane, constrîngerea, capriţiul saŭ *moda frivolă,* ce'şĭ puseseră oamenii între dînşiĭ, se sfărîmă şi totul se duce! Acum la auzul evangeliuluĭ armonieĭ universuluĭ, se simte fiecare om nu numaĭ reunit, împăcat, nedespărţit cu deaproapele sĕŭ, dar şi contopit cu toţiĭ ca într'unul singur, întocmaĭ ca şi cum vĕlul înşelătoareĭ *Maja* ar fi rupt şi n'ar flutura decât în sdrenţe d'asupra aceluĭ misterios *unul şi acelaşĭ.* Cântând şi jucând, se manifestă omul ca membru a uneĭ comunităţĭ maĭ 'nalte; uitat-a el să meargă şi să vorbească, acum are cântul şi jocul şi cu ele poate sbura în aer... Omul se simte zĕŭ şi se preschimbă tot aşa de încântat şi de ridicat în suflet, precum 'şĭ preschimbase altădată, în visurile sale, lumea olimpică. Nu maĭ este artist, ci a devenit un product al arteĭ: puterea artistică a întregiĭ naturĭ se manifestă în fioriĭ acesteĭ beţiĭ de fericire. (*Die Gebŭrt der Tragödie,* pag. 6).

Din combinarea acestor douĕ elemente, elementul apolinic şi elementul dionisic, s'ar explica după Nietzsche întreaga desvoltare a arteĭ eline. Perpetuŭ

www.dacoromanica.ro

învrăjmășite, din învrăjmășirea lor s'a produs îmboldirea spre operele de artă. Tragedia atică 'și datorește origina sa, precum am vĕzut, numaĭ combinării acestor două elemente, și din aceleași cauze se explică existența choruluĭ și a roluluĭ sĕŭ în tragedia atică.

In toate aceste speculațiunĭ asupra tragedieĭ, e ușor de recunoscut că Nietzsche nu are propriŭ al sĕŭ de cât aplicațiunea făcută asupra lumiĭ eline; principiile eraŭ ale luĭ Schopenhauer și Wagner. El însăși n'o tăgăduește.

Acest contrast dintre arta plastică, saŭ apolinică, și muzica, saŭ arta dionisică, era de maĭ înainte cunoscut unuia dintre ceĭ maĭ adîncĭ cugetătorĭ aĭ timpuluĭ. Fără nicĭ o cercetare asupra simbolismuluĭ Zeilor elinĭ, el a dat muziciĭ un caracter și o natură deosebită de a celorlalte arte; el a vĕzut că muzica nu este, cum sunt celelalte arte, o copie a fenomenelor, ci o copie imediată a *voințeĭ* însăși, și că față de lumea fizică ea reprezintă elementul metafizic, saŭ față de fenomene ea represintă *lucrul în sine. (op. cit.* pag. 87*)*.

Acest cugetător nu e altul de cât Schopenhauer. Imediat după dînsul apoĭ, e recunoscut și geniul luĭ Wagner.

Acest adevĕr de căpetenie pentru orice Estetică, adevĕr fără de care o Estetică serioasă nicĭ că poate începe, l-a întărit și maĭ mult încă Richard Wagner. Acesta a arătat că muzica nu trebue judecată după aceleași principiĭ... și maĭ ales nu trebue cerut de la dînsa același efect ca de la celelalte arte de forme, adică nu trebue cerută *deșteptarea plăcerĭ pentru forme frumoase (op. cit.* pag. 87).

www.dacoromanica.ro

Aceste principiĭ puse de Schopenhauer şi Wagner odată recunoscute ca adevĕrurĭ, explicarea elementuluĭ propriŭ zis *tragic*, în arta omenească, n'o putea găsi Nietzsche de cât în muzică.

Numaĭ prin spiritul muziceĭ ne devine explicabilă bucuria ce se produce în noĭ la nimicirea individuluĭ. Căcĭ, în cazurile speciale ale uneĭ asemenĭ nimicirĭ, ni se înfăţişează limpede înainte-ne eternul fenomen al arteĭ dionisice, artă care, în tocmaĭ ca voinţa, ce stă în a tot puterĥicia sa de desubtul principiuluĭ individualizărĭĭ, ne dă expresiunea vieţeĭ eterne dincolo de toate aparenţele şi în ciuda tuturor nimicirilor. Bucuria ce „simţim la arĕtarea tragiculuĭ este traducerea instinctiveĭ înţelepciunĭ dionisice, exprimată prin cuvinte şi imaginĭ: eroul, cea maĭ înaltă expresiune a voinţeĭ, este nimicit spre plăcerea noastră, pentru că el nu era de cât o *expresiune individuală*; cu toată nimicirea luĭ, viaţa eternă a *voinţeĭ* curge neatinsă înainte! «Credem într'o viaţă eternă», aşa ne strigă tragedia; muzica este ideea acesteĭ vieţe! *(op cit.* pag 92.)

Pĕtruns întru atâta de o asemenea filosofie, era neapărat ca Nietzsche să fie un entusiast adept al muziceĭ wagneriene. In succesul măestruluĭ vedea dînsul simptomele uneĭ renaşterĭ a vechiĭ tragediĭ, unuĭ timp glorios pentru artă şi uneĭ renaşterĭ a geniuluĭ german...

Ultimele paginĭ ale scrieriĭ sunt de sigur unele din cele maĭ frumoase din câte s'aŭ scris în Germania sub presiunea entusiasmuluĭ pentru Wagner.

Şi cu toate acestea, acelaş Nietzsche, câţĭ-va anĭ maĭ tărziŭ, găseşte că Wagner e un decadent şi un con-

www.dacoromanica.ro

rupĕtor de inimĭ! Wagner, care altădată, prin geniul sĕŭ, avea să deştepte *fiinţa germanismuluĭ*, e tratat câţĭ-va anĭ în urmă ca «resumând *modernitatea*», adică tot ce-ĭ plebeŭ şi josnic.

www.dacoromanica.ro

X. *MUZICA LUI WAGNER*

In ţările cu o literatură desvoltată, fiecare scriitor nou e condamnat să sufere, la începutul activităţii sale, influenţa unei autorităţi consacrate de opiniunea timpului. Prin această influenţă se uşurează contemporanilor înţelegerea şi comunicarea cu noul venit, i se acordă acestuia o atenţiune din chiar primul moment.

Condamnarea e generală, atât pentru cei ce sunt, cât şi pentru cei ce nu sunt originali; excepţiuni nu încap decât asupra duratei cât o asemenea influenţă va ţine la unii ori la alţii. Dacă noul scriitor va reuşi să intereseze pe contemporanii săi, încă dela primele sale încercări literare, atunci pentru gândurile sale, el va şti făuri în curînd şi limba sa proprie şi va sta independent în mişcarea intelectuală a timpului; dacă nu, atunci rămâne obligat pentru totdeuna a vorbi contemporanilor numai pe furiş, adică la umbra unei autorităţi.

Din timpul acestui stagiu de condamnare, avem scricrea lui Nietzsche *die Geburt der Tragödie.* A-

www.dacoromanica.ro

ceastă scriere e tributul plătit de Nietzsche mediului social în care se găsea, e primul său act de comunicare cu publicul cititor. Şi era cu atât mai necesar tributul, cu cât în momentul în care şi-a început Nietzsche activitatea sa, în Germania împrejurările erau puţin priitoare scriitorilor noui. Războiul cu Franţa şi perspectiva unei unificări a naţiunii germane atrăgeau în altă direcţiune atenţia publicului; apoi, în mişcarea proprie literară şi artistică, Schopenhauer şi Wagner erau pentru publicul german de atunci prea puşi în evidenţă, — prea discutaţi de unii, prea ascultaţi de alţii, — pentru a putea fi uitaţi un singur moment măcar în favoarea vreunui nou venit.

Şi astfel fuse nevoit Nietzsche a îmbrăca gândurile sale în stilul lui Schopenhauer şi a împărtăşi cu Wagner aspiraţiunile şi ilusiunile despre o nouă artă a viitorului.

Cât de mult regret astăzi că n'am avut încă de pe atunci curajul (sau nemodestia?) ca să-mi permit o limbă proprie pentru teoriile şi ipotezele mele... Şi apoi şi mai mult, că am început să născocesc o pretinsă «fiinţă a germanismului»... (*Selbstkritik* în noua ediţiune a scrierii *die Gebürt der Tragödie,* pag XV).

Dar tributul odată plătit, noul scriitor — scriitorul de talent, fără îndoială — va spune pe viitor tot ceea ce gândeşte în stilul potrivit sie-şi, şi sprijinit numai pe autoritatea propriului său raţionament. Dar este şi un ce mai caracteristic în toate aceste emancipări ale scriitorilor.

www.dacoromanica.ro

Ceĭ maĭ originalĭ resimt trecutul ca un timp de înjosire şi, întocmaĭ cum e de duşmănoasă ura intrată odată între fraţĭ, tot asemenea e şi ura lor contra celor stimaţĭ de altădată. Deosebirea de vederĭ, fie cât de mică. e prefăcută într'o prăpastie şi critica nu ia totdeuna decât tonul pătimaş.

Acesta e în special cazul luĭ Nietzsche faţă de Wagner.

Rareorĭ s'a vĕzut făcêndu-se asupra vreuneĭ opere de artă o critică aşa severă precum a făcut-o Nietzsche asupra muziceĭ luĭ Wagner, în scrierea intitulată *der Fall Wagner, ein Musikanten-Problem!* Nimic nu maĭ găsim aci din admiraţiunea ce-ĭ o arată altădată; — *die Gebŭrt der Tragödie* era dedicată luĭ Wagner, fiindcă era scrisă în spiritul acestuĭ om, «sublimul premergător» (aşa 'l numea atunci), — *der Fall Wagner,* ni-l descrie pe acelaşĭ cu totul altfel. Pentru Nietzsche, Wagner e acum prototipul a tot ce-ĭ maĭ condamnabil în societatea modernă.

Unde ar găsi filosoful un conducĕtor maĭ consacrat pentru a pĕtrunde în labirintul sufletelor moderne şi un maĭ elocuent cunoscĕtor de inimĭ, de cât în Wagner? Prin Wagner ne vorbeşte modernitatea în graiul eĭ cel maĭ intim; în el nu 'şĭ maĭ ascunde ea nicĭ aceea ce are bun, nicĭ aceea ce are rĕŭ, cu el şĭ-a perdut cu desăvîrşire ruşinea... Wagner resumă modernitatea... *(Der Fall Wagner, Vorwort).*

Principalele caractere ale muziceĭ wagneriane sunt apoĭ pe rînd analizate şi judecate întru cât corespund saŭ nu concepţiunilor sale filosofice. Criteriul după

www.dacoromanica.ro

care el deosebise fundamental *morala stăpînilor* de *morala sclavilor* e aplicat şi asupra muziceĭ luĭ Wagner. Resultatul e desastros pentru acest din urmă :

In arta acestuia sunt reunite, în modul cel maĭ dibaciŭ, cele treĭ marĭ stimulante ale degeneraţilor : *brutalitatea, artificialitatea* şi *idioţia*.

Wagner este un corupĕtor al muziceĭ. El ĭ-a descoperit mijloacele prin carĭ se excită nerviĭ obosiţĭ, şi prin aceasta a făcut din muzică o artă bolnavă. Talentul sĕŭ, inventiv în a şti să înţepe nerviĭ celor sleiţĭ de puterĭ şi în a-ĭ readuce la viaţă pe ceĭ pe jumĕtate morţĭ, nu este de sigur un talent mic. El este un maiestru în comanda de ipnotizător, doboară la pămênt după voie pe ceĭ maĭ puternicĭ, pînă şi pe taurĭ. Succesul luĭ Wagner — pentru nervĭ şi prin urmare la femeĭ — a ajuns să constrîngă pe toţĭ ceĭ ambiţioşĭ din lumea muzicală ca să se facă apostoliĭ noueĭ muziciĭ. Şi nu numaĭ pe ceĭ ambiţioşĭ, ci şi pe ceĭ prudenţĭ... Astăzĭ se face banĭ numaĭ cu muzica bolnavă; toate teatrele noastre marĭ trăesc din Wagner. (*op. cit.*, pag. 16).

Partea cea largă pe care o are apoĭ în muzica luĭ Wagner *instrumentaţiunea* şi *orchestra* faţă de *melodie* este considerată de Nietzsche ca un efect al înrîuririĭ *maselor*, şi prin urmare a degradărĭĭ simţuluĭ muzical. Oamenĭ comunĭ cer sunete elementare, mecanice, brutale, cer *muzică obiectivă*, şi la această cerinţă rĕspunde Wagner prin preponderanţa ce o acordă sunetuluĭ instrumental asupra voceĭ omeneştĭ. Altădată principalul efect al muziceĭ consista în emoţiunea deşteptată prin *melodie;* astăzĭ, prin rafinarea *instrumentaţiuniĭ*, muzica tinde a deveni maĭ mult o

www.dacoromanica.ro

artă descriptivă şi prin urmare *decorativă*. *Armonia* la Wagner e de asemenea enervantă prin multiplicitatea dissonanţelor şi neliniştea în care ne ţine urechea; e o armonie bună pentru a excita nervii bolnavi.

Pentru ce să mai căutăm în muzică frumosul? Pentru ce nu mai bine aceea ce-i mare, sublim, gigantic, acea ce mişcă *masele*? Încă odată, e mai uşor a face ceva gigantic, de cât frumos...

Noi cunoaştem masele şi publicul ce vine la teatrul lui Wagner. Din ceî carî 'l compun: tinereî germanî, încornoraţî Siegfriezî şi alţî wagnerianî, cea mai bună parte are nevoie de ceva sublim, adînc, biruitor. Ac stea i le vom putea da. Şi cealaltă parte: cretinii culturii, micii blazaţi, afemeiaţi, ceî ve vin să'şî facă digestiunea în fericire, în scurt *gloata*, are de asemenea nevoie de ceva sublim, adînc, biruitor. Aceeaşi logică este peste tot. «Acel ce ne tr nteşte jos, acela e tare; acel ce ne ridică, acela e divin; acel ce ne ţine în neliniştea presimţirii, acela e adînc!»

Să ne decidem dar, domnilor muzicanţi, să'î doborîm la pămînt, să 'î ridicăm, să 'î t nem în neliniştea presimţirii. Atâta doară tot mai putem face! (*op. cit.*, pag. 17).

Şi pentru a atinge acest întreit scop să începem

....prin a studia instrumentele. Unele dintre dînsele sunt în stare să înduplece pînă şi maţele, altele gâdilă şira spinării. Aceea ce e aci decisiv e culoarea timbrului; de unde sunetul vine, e indiferent. Să fim dar cât se poate de rafinaţi asupra acestui punct! Pentru ce ne-am mai perde timpul cu altele! Să ducem nuanţarea timbrului pînă la absurd!... Să agasăm nervii, să'î omorîm, imitând fulgerul şi tunetul...

www.dacoromanica.ro

Dar feriți-vĕ de *melodie!...* Nimic nu-ĭ mai periculos de cât o frumoasă melodie!... Suntem perduți dacă cui-va ĭi mai plac frumoasele melodiĭ! Principiŭ fundamental: melodia este imorală. Dovadă: Palæstrina. Aplicațiunea principiuluĭ: «Parsifal». Lipsa de melodie e un ce sfînt... (*op. cit* pag. 18).

Să facem recurs apoĭ înainte de toate la pasiunile marĭ, căcĭ acestea ridică și doboară cu brutalitate sufletul publiculuĭ modern.

Pasiunile marĭ sunt gimnastica urîtuluĭ pe coarda enharmoniculuĭ!... Rostogoliți mereŭ nomolul armoniilor celor mai respingĕtoare; nu vĕ cruțați mâinile! Numaĭ atuncĭ are să vĕ creadă lumea că sunteți *naturali*... (*op. cit.* pag. 19).

Și pe lîngă toate aceste defecte pe cari le atribue Nietzsche muziceĭ luĭ Wagner, se maĭ alătură în compunerea operilor încă unul — cel maĭ principal poate în ochiĭ originaluluĭ nostru filosof: problema *izbăvirii morale.* Această problemă revine sub o formă saŭ alta în toate operile luĭ Wagner, ea le dă nota lor caracteristică.

Wagner n'a meditat asupra a nimic maĭ adînc ca asupra izbăviriĭ, *(Erlösung);* opera sa este opera izbăviriĭ. Cineva trebue să fie la dînsul izbăvit de păcate: când un bărbat, când o femee... Dar cu câtă bogăție nu ne variază el acest *Leitmotiv!...* Cine altul de cât Wagner ne-ar fi arătat că nevinovăția izbăvește pe om de păcate? (cazul din *Tannhäuser).* Saŭ că în sfîrșit și eternul Judeŭ va fi izbăvit, așezat la un loc, îndată ce se va căsători? (cazul în *der fliegende Holländer).* Saŭ că o bătrînă, imorală femee, să

www.dacoromanica.ro

prefere a fi izbăvită de un înger de băiat? (Cazul: *Kundry).* Saŭ că tinere şi frumoase fete să le placă a fi izbăvite de vr'un cavaler, ce este şi wagnerian? (Cazul din *Meistersinger).* Saŭ că o femee chiar măritată să 'şi aştepte cu plăcere izbăvirea de la un cavaler? (cazul *Isoldeĭ).* Saŭ că pînă şi *bătrînul Dumnezeŭ*, după ce în morală s'a compromis cu desăvîrşire, să fie în sfîrşit izbăvit de un liber cugetător şi imoral? (cazul în *Ring*...). (*opt. cit.* pag. 67).

Această problemă a izbăvirii, care revine mereŭ în fiecare operă, este un stigmat propriŭ al degenerescenţeĭ morale la Wagner; e supunerea sa la morala sclavilor, tributul de linguşire adus tradiţiunilor şi gustuluĭ popular.

Mulţimea saŭ sclavii nu pot concepe nicĭ arta, nicĭ morala întemeiate pe alt fundament în afară de acel pe care l-aŭ dobîndit dela religiune. Virtutea cardinală a lor e *milostivirea* saŭ *izbăvirea*... De ea le-a vorbit Wagner şi de ac*ea* toţi l aŭ înţeles. *Prin Wagner, vorbeşte modernitatea!*

El trebue judecat numaĭ din punctul de vedere al arteĭ decadenţilor, căcĭ e tipul artistuluĭ decadent.

Şi Nietzsche defineşte apoĭ decadenţa literară prin următoarele:

Prin ce se caracterizează decadenţa literară? Prin aceea că viaţa nu maĭ stă în totalitate. Cuvîntul devine suveran şi sare afară din propoziţiune; propoziţiunea se desparte şi întunecă înţelesul paginеĭ; pagina câştigă viaţă în paguba totalităţiĭ; totalitatea nu maĭ e o unitate. In stilul decadent domneşte anarchia atomelor, desagregarea voinţeĭ — «libertatea individuluĭ», «drepturĭ egale pentru toţi.»

Viaţa şi deplina vioiciune, sunt ridicate pînă la exube-

www.dacoromanica.ro

ranță în câteva mici părticele; iar restul lăsat în istovire. Pretutindeni paralizare, trudă, amorțeală sau dușmănie și chaos... Totalitatea nu mai trăește; ea e numai ceva grămădit la olaltă, ceva socotit, meșteșugit, făcut după *technica* artei. *(opt. cit.* pag. 22).

Ca artist decadent, Wagner e neîntrecut, ne spune Nietzsche.

In întocmirea părticelelor, în poetizarea de detaliu, Wagner trebue proclamat *maiestru* de primul rang; el e cel mai mare *miniaturist* în muzică *(op. cit.* pag. 23).

Și încă un alt merit mai găsește Nietzche lui Wagner.

A fost mai întâiu de toate Wagner un muzicant? In orice caz a fost altceva mai mult și anume: un *histrion* fără pereche, cel mai mare mimic, cel mai genial aranjator de scene teatrale, din câți au avut Germanii. El aparține altundeva și nu în istoria muzicei... Wagner și Beethoven! — e o blasfemie — și la urma urmelor, e și o nedreptate pentru Wagner. El n'a fost muzicant decât pe atât, pe cât a putut deveni, constrîns de tiranul său lăuntric, *geniul de actor*. Nimeni nu va înțelege ceva de dela Wagner, pe cât timp nu va avea în vedere acest instinct dominant. (*op. cit.* pag. 26).

Aceasta este judecata lui Nietzsche asupra lui Wagner.

O mare parte din criticile cuprinse într'ênsa erau cunoscute cu mult înainte; ele au fost aduse de școlile adversare muzicei wagneriane, încă de la ivirea pentru prima dată a acesteia. Intru cât vor fi drepte

www.dacoromanica.ro

saŭ nu, la această întrebare rĕspunsul definitiv rĕmâne să'l pronunțe desvoltarea muziceĭ în viitor Nietzsche dă vechilor critice o înfățișare originală prin legătură în care le pune cu concepțiunile sale filosofice.

Și din acest punct de vedere găsim și explicarea pentru ce dînsul a încetat de a maĭ fi admiratorul luĭ Wagner.

www.dacoromanica.ro

XI. *DESPRE ŞTIINŢĂ*

«Secolul nostru e secolul ştiinţeĭ.»

Mulţĭ cugetătorĭ ţin această constatare ca una dintre cele maĭ elogioase caracteristice din câte se pot aduce unuĭ secol. In cuvîntul *ştiinţă* se resumă pentru eĭ: progres, fericire, ideal... Dacă astăzĭ nu avem progresul şi fericirea pe deplin, totuşĭ răspîndirea din ce în ce maĭ largă a ştiinţeĭ, la care vedem că străduesc toate popoarele moderne, ne asigură cel puţin frumoase promisiunĭ pentru viitor. Prin ştiinţă supunem natura; prin ştiinţă organisăm societăţile şi schimbăm în spre maĭ bine natura omuluĭ: cel ce se opune răspîndirieĭ eĭ e duşmanul omenirieĭ. Asemenĭ consideraţiunĭ sunt atât de des repetate în zilele noastre, în cât aŭ ajuns cu desăvîrşire banale.

Şi cu toate acestea alăturĭ de aceştĭ entusiaştĭ prietinĭ aĭ ştiinţeĭ, n'aŭ lipsit din nicĭ o epocă şi nu lipsesc nicĭ astăzĭ detractorĭ convinşĭ, cugetătorĭ, cari să socotească progresele ştiinţifice şi, în genere, rolul din ce în ce maĭ larg ce se acordă ştiinţeĭ în societate, ca efectele uneĭ rătăciriĭ a spiritului omenesc.

www.dacoromanica.ro

Intre aceştĭ din urmă cel maĭ radical poate este Friedrich Nietzsche.

Pentru Nietzsche, atât origina cât şi motivele cari asigură succesul şi rĕspîndirea ştiinţeĭ sunt tot atâtea simptome de agravare a stării bolnăvicioase, în care a fost condamnată să cadă omenirea, începênd încă de pe vremea popoarelor vechĭ. Criticile sale sunt dintre cele maĭ originale din câte a fost aduse în contra ştiinţeĭ. Deopotrivă inimic al religiunii ca şi al ştiinţeĭ — încă al religiunii maĭ mult de cât al ştiinţeĭ, — la Nietzsche nu regăsim bunioară obişnuita dialectică tendenţioasă pe care jansenistul B. Pascal a pus-o în practică pentru prima oară acum vreo treĭ sute de anĭ în urmă, deosebind între aşa numitele *verităţĭ ale inimiĭ* şi *verităţĭ ale raţiuniĭ,* şi de atuncĭ ajunsă foarte des la modă prin scrierile filosofilor catolicĭ; pentru Nietzsche, ştiinţa îşĭ datoreşte origina sa aceloraşĭ cauze carĭ aŭ produs şi religiunea : amêndouĕ trăiesc paralel cu decadenţa socială. Dacă ştiinţa apoĭ e considerată de dînsul ca o rătăcire şi găseşte că trebue limitată la un rol secundar, aceasta nu este iarăşĭ, în sensul filosofieĭ luĭ Kant, ca să facă loc vreunuĭ postulat de morală practică; pentru Nietzsche atât ştiinţa cât şi morala sunt cuprinse într'o singură concepţiune maĭ largă despre viaţă.

Dar aceste diferenţe se vor vedea maĭ bine examinând pe rînd, în scrierile sale maĭ principale, diferitele teoriĭ emise de Nietzsche asupra ştiinţeĭ. Să nu ne aşteptăm, bine înţeles, a găsi asemenea teoriĭ

www.dacoromanica.ro

expuse în vreo ordine metodică, căci filosoful nostru, precum am mai spus, nu caută niciodată a convinge pe cineva prin argumente dispuse după regulile logicei; el afirmă şi atâta tot.

Asupra originii şi rolului ştiinţei în societate, putem încerca o analisă din trei puncte de vedere.

In primul rînd, ni se presintă ştiinţa ca un mijloc prin care omul supune natura la interesele lui practice. Aceasta constitue ceea ce numim caracterul utilitar al ştiinţei. Fără el, de sigur nu s'ar fi putut obţine nici succesul nici răspîndirea cea largă pe care a găsit-o ştiinţa în societatea omenească; dar tocmai prin el, spune Nietzsche, ni se învederează mediocra ei însemnătate ca ocupaţiune intelectuală şi înainte de toate direcţia rătăcită în care ne găsim.

Ce? Să fie scopul ştiinţei acela de a procura omului cât mai multă plăcere şi de a împuţina cât mai mult durerea? Dar dacă plăcerea şi durerea ar fi aşa de legate între ele, ca una să nu vie fără cealaltă? dar dacă acel ce vrea să dea un chiot de bucurie ce să se audă pînă la cer, trebue să se ţie gata şi la durerile morţii? Poate că ştiinţa pînă azi să fi trecut drept aducătoare de plăceri, dar nu mai puţin ea poate să fie şi aducătoarea celei mai mari dureri! *(Die fröhliche Wissenschaft,* pag. 50).

Şi într'un alt pasaj al aceleiaşi scrieri:

Puterea cunoştinţelor noastre nu stă în gradul de *adevăr* ce ele cuprind în sine, ci în vîrsta lor, în înlesnirea de a fi aplicate şi în caracterul ce aŭ de a fi o condiţiune de traiu. De câte ori acest traiŭ a venit în conflict cu cunoştinţele, niciodată n'a fost o luptă serioasă: orice negare

www.dacoromanica.ro

şi orice îndoială contrară traiului a trecut drept nebunie... Utilitate şi plăcere!... şi nu numaĭ acestea, dar toate felurile de tendinţe s'aŭ amestecat în lupta pentru adevĕr: descoperirea acestuia a ajuns a fi o simplă ocupaţiune, o atracţiune, o carieră, o datorie saŭ o demnitate: şi ast-fel cunoaşterea şi străduinţa spre adevĕr s'a scoborît în sfîrşit în rîndul celorlalte trebuinţe! (pag. 150—151).

Toate scrierile sale sunt bogate în consideraţiunĭ de asemenea natură asupra decăderiĭ ştiinţeĭ, decădere cauzată de influenţa precumpĕnitoare pe care aŭ dobîndit-o scopurile utilitariste. Nietzsche inclină chiar a crede, din cauza acesteĭ legăturĭ intime în care află ştiinţa şi utilitatea, că e un fel de manifestare a instinctelor josnice saŭ că e un fel de perversitate a omuluĭ voinţa acestuia pentru ştiinţă.

Adevĕraţiĭ aristocraţĭ aĭ omenirii nu pot avea — continuă dînsul — o aplicaţiune pentru ştiinţa din zilele noastre. Maĭ mult încă, asemenea aristocraţĭ nu pot avea aplicaţiune pentru niciun fel de ştiinţă. Eĭ lasă numaĭ curs liber instinctelor lor, şi sunt siguri de armonia şi justeţa acestora; n'aŭ nevoie să se lase a fi conduşĭ de abstracţiunile elaborate de ştiinţă. O asemenea elaboraţiune e un product al conştiinţeĭ, product venit cu mult în urmă şi cu mult inferior elaboraţiuniĭ *inconştiente* ce se petrece în sufletele lor bogate de viaţă. Numaĭ după disparîţiunea acesteĭ bogăţiĭ de viaţă şi numaĭ prin desechilibrarea instinctelor bune, intervine apoĭ conştiinţa, ca să întreţie omenirea şi să o conducă spre scopurĭ utile. Din această omenire însă a dispărut atunci adevĕra-

www.dacoromanica.ro

ţiĭ aristocraţĭ. Acum se simte trebuinţa de o religiune şi de o ştiinţă; căcĭ fără conducerea aristocraţilor muritoriĭ comunĭ

....sunt neîndemănaticĭ la cele maĭ simple întocmirĭ, şi lipsiţĭ precum se găsesc de instincte sigure inconştiente, sunt nevoiţĭ să recurgă la argumentărĭ abstracte, la silogisme, la socotirĭ, la combinărĭ de cauză şi efect; în scurt, nenorociţiĭ sunt reduşĭ a lăsa să fie conduşĭ de *conştiinţa* lor, organul cel maĭ sărac şi cel maĭ supus la erorĭ! (*Zur Genealogie der Moral,* pagina 77).

Ştiinţa maĭ afirmă apoĭ Nietzsche, şi cu aceasta trecem la analisa ştiinţeĭ dintr'un al doilea punct de vedere — nu are niciodată în sine valoare absolută; ea porneşte totdeuna dela o concepţiune relativă a omuluĭ despre viaţă şi lume. Cu punerea în discuţie a acesteia din urmă este pusă în discuţiune şi valoarea ştiinţeĭ.

Un criteriŭ sigur în stabilirea *adevărurilor* ştiinţifice nu ne poate fi dat noĕ de însăşĭ natura reală, căcĭ natura este indeferentă la toate valorile create de noĭ în ştiinţă, precum este indiferentă la toate valorile noastre morale; dacă există un criteriŭ, atunci acesta nu poate fi decât un criteriŭ subiectiv omenesc.

Şi urmărind analisa maĭ departe, suntem conduşĭ la constatarea că ştiinţa e în sine un produs social, şi că progresul eĭ e cu putinţă numaĭ prin progresul societăţiĭ omeneştĭ, a căreia viaţă ea o manifestă în parte. In afară de societate nu s'ar putea constitui

www.dacoromanica.ro

în niciun mod adevěrurile ştiinţifice; căci omul individual n'ar găsi de la sine nici criteriul, nici metoda prin care să'şi aleagă între diferitele sale manifestări sufleteşti tocmai pe acelea cari sunt dotate cu caracterele proprii ale ştiinţei. Omul individual are păreri individuale, şi numai prin faptul că el intră în comunitate cu alţii ridică aceste păreri la rangul de cunoştinţe ştiinţifice.

Cum se petrece mai de aproape acest proces, e o întrebare la care oamenii de ştiinţă din prezent cred a răspunde cu prisos, arătând raportul dintre cugetare şi limbă şi comparând apoi progresele ştiinţei cu diferitele stadiuri ale desvoltării sociale străbătute de omenire. Ei ne demonstrează pretutindeni atât parelelismul dintre desvoltarea abstracţiunii ştiinţifice şi gradul de desvoltare a comunicativităţii ce există între oamenii diferitelor timpuri, cât şi dependenţa vědită între amêndouě aceste desvoltări. Intr'o societate rudimentară, trebuinţa de a fi într'un raport cât mai întins oamenii unul cu altul e foarte puţin simţită; de aceea găsim şi ştiinţa puţin înaintată. Numai în societăţile bine organizate se stabilesc asemeni raporturi întinse — raporturi cari depăşesc cu mult hotarele societăţii reale -- şi atunci ştiinţa se impune, căci ea e singurul mijloc potrivit naturei acestor raporturi. In înţelegerea ce se stabileşte de la om la om dispar elementele subiective individuale, şi nu se păstrează decât abstracţiunile şi generalizările, cari se pot exprima prin cuvinte; în această dispariţiune pe de o parte şi păstrare pe de altă

www.dacoromanica.ro

parte, stă explicarea originii şi tot deodată a importanţei roluluĭ ce are ştiinţa pentru cultura omenească.

Aceasta e explicarea ce ne o daŭ oamenii de ştiinţă din prezent.

Acum opiniunea luĭ Nietzsche! Citez în întregul luĭ pasajul următor:

Intreaga viaţă ar fi cu putinţă şi fără a fi nevoie de acea oglindire pe care ĭ-o dă *conştiinţa*. Chiar şi acum de altfel, orĭcât de insultător s'ar părea aceasta vr'unuĭ bĕtrân filosof, viaţa, atât cea intelectuală, cât şi cea sentimentală şi volĭţională, se petrece încă în cea maĭ mare parte şi fără această conştiinţă. Şi pentru ce o conştiinţă, când la urma urmeĭ ea este *inutilă?* — Mie 'mĭ pare că trebue dela început stabilită o dependenţă între fineţa şi tăria conştiinţeĭ de oparte, şi facultatea de a comunica a omuluĭ (saŭ animaluluĭ) de altă parte, apoĭ între aceasta din urmă şi trebuinţa însaşĭ de a intra în comunicaţie oameniĭ unul cu altul...

Astfel mi se pare că ar sta lucrul, în ce priveşte rasele şi neamul omenesc.

Pretutindeniĭ unde a fost o trebuinţă intensă de a intra în comunicare oameniĭ între dinşiĭ, acolo s'a şi produs un prisos în forţa şi arta facultăţiĭ de a comunica, din care prisos apoĭ aŭ cheltuit: artiştiĭ, oratoriĭ, predicatoriĭ, scriitoriĭ... Dacă această observaţiune e exactă, atunci trebue să conchidem maĭ departe *că, numaĭ sub presiunea uneĭ atare trebuinţe de a comunica, s'a desvoltat conştiinţa*, şi că dela început aceasta a progresat numaĭ întru cât ea era necesară şi utilă pentru satisfacerea trebuinţeĭ de a se pune în legătură oameniĭ (în special stăpâniĭ şi supuşiĭ). Conştiinţa nu se desvoltă aşa dar, decât la omul care simte trebuinţa de a comunica cu alt om: pustnicul şi

www.dacoromanica.ro

oamenii ce traiesc ca niște animale prădătoare n'aŭ nevoie de dinsa. Și dacă astăzi, faptele, gândurile, sentimentele, mișcările noastre se petrec, în parte cel puțin, la lumina conștiinței, aceasta n'a devenit cu putință decât în urma unei lungi constrîngeri. Omul e un animal foarte expus pericolelor și astfel a avut într'una recurs la ajutor și protecțiune, a avut nevoie de semenii sĕi pentru a li se desvĕli și a face să fie înțeles de ei.

Pentru toate acestea trebuia conștiință, adică trebuia ca el însăși să *știe* ce'i lipsește și ce gândește.

Căci s'o mai spunem încă odată : omul, ca și orice creatură viețuitoare, gândește într'una, de și nu își resfrânge toate gândurile sale în conștiință; gândul conștient nu este decât o mică parte și încă partea cea mai superficială și cea mai rea a activității sale sufletești, pentru că numai această parte se îmbracă în cuvinte, adică în simbolurile comunicării... Numai prin participarea sa la viața socială a învĕțat omul să fie conștient și devine pe timp ce trece.— (*Die fröhliche Wissenschaft,* pag. 291—292).

Pînă aci, teoriile lui Nietzsche nu se deosebesc mult de acelea pe care le întâlnim adesea și în scrierile contemporanilor.

Elementul social ce intră în dezvoltarea conștiinții, primatul vieții inconștiente asupra celei conștiente sunt lucruri cunoscute de mult în filosofia germană și de curînd în cea franceză; originalitatea lui Nietzsche începe însă de îndată ce asemeni teorii sunt aplicate la știință propriŭ zis.

Părerea mea este așa dar, precum se vede. că anume conștiința nu este necesară existenței omului luat ca individ, ci ca membru al unei comunități și ca aparținênd unei turme; apoi că această conștiință se desvoltă con-

www.dacoromanica.ro

form cu utilitatea cerută de comunitate saŭ de turmă, şi că fiecare dintre noĭ, cu toată bunavoinţă ce ar avea să'şĭ cunoască aceea ce e propriŭ al sĕŭ individual, să se cunoască adică pe sine însuşĭ, nu va putea, pentru că în conştiinţa sa nu poate ajunge de cât aceea ce a perdut caracterul de individualitate, nu poate ajunge de cât aceea ce'ĭ *generalizat* prin *geniul specieĭ,* şi tradus în perspectiva turmeĭ. Faptele noastre în fond sunt cât se poate de personale, de diferite fiecare în felul sĕŭ şi de individuale; dar îndată ce voim a ni le traduce în conştiinţă, ele perd deodată acest caracter... Natura conştiinţeĭ noastre este în aşa fel constituită că, de îndată ce lumea trece prin lumina eĭ, această lume devine o lume superficială şi de simboale, o lume generalizată şi banală; că totul, îndată ce ajunge la conştiinţă, tocmaĭ prin aceasta devine searbăd, fără miez, relativ prost, ca toate altele, un simbol... (*op. cit.* pag. 294).

Şi teoria luĭ Nietzsche culmineză la sfîrşit în următoarea condamnare a tuturor cercetărilor făcute în numele ştiinţeĭ şi adevĕruluĭ:

Noĭ nu avem niciun organ propriŭ pentru cunoştinţe, pentru *adevĕr;* noĭ ştim, credem (credem sau ne închipuim că ştim) numaĭ atât cât este în interesul turmeĭ omeneştĭ, a *specieĭ,* cât este *util.* Apoĭ chiar şi aceea ce numim *utilitate* este la urma urmelor numaĭ o credinţă, o închipuire a noastră, poate încă şi prostia cea maĭ îndrăcită, din care o să ni se tragă odată şi peirea. (*op. cit.* pag. 294).

Afară de aceste douĕ puncte de vedere, al *utilităţiĭ* şi al elementuluĭ *social,* maĭ poate fi întreprinsă analisa ştiinţeĭ şi dintr'un al treilea punct de vedere, şi anume al *obiectivităţiĭ* cercetărilor ştiinţifice.

www.dacoromanica.ro

Obiectivitatea ştiinţeĭ este unul din principalele argumente pentru cari se cere răspîndirea acesteia în popor; unul din principalele motive care susţine entusiasmul pentru dînsa.

Dar Nietzsche nu găseşte nicĭ în *obiectivitate* un motiv de a se entusiasma pentru ştiinţă.

www.dacoromanica.ro

XII. *OBIECTIVITATEA ŞTIINŢIFICĂ*

Departe de interesele şi patimile vremelnice, omul de ştiinţă nu are pentru întreaga lume de cât privirea *obiectivă*, pe care i-o dă metodele sale ştiinţifice. Alţii nedreptăţesc şi părtinesc, fiindcă aşa cer scopurile personale; omul de ştiinţă stă deasupra unor asemeni scopuri; fapta şi *gândirea* lui sunt puse în serviciul *adevărului* şi *numai adevărului;* viaţa sa este o *viaţă contemplativă.*

Cu sufletul curat de orî-ce tendinţă şi de orî-ce afecţiune, el priveşte cum se resfrâng în simţurile şi în argumentările sale, ca într'o oglindă, fenomenele naturei externe şi fenomenele vieţii sale proprii; asupra lor, el nu-şi permite de cât singură analisa obiectivă, analisa ştiinţifică.

Şi locul său în societate cât de admirabil nu este iarăşi întocmit! Contimporanii nu 'l cunosc pe omul de ştiinţă de cât după nume, cu dînsul nu intră nimeni în altă relaţiune de cât în acea eterică ce se stabileşte de la scriere la cititorii săi! Altă relaţiune nici nu e demnă de omul de ştiinţă; la nimeni dintre

www.dacoromanica.ro

ceilalţi muritori nu s'ar mai găsi o desinteresare aşa desăvîrşită pentru tot ce-i personal, cum o vrea dînsul. De aceea el stă retras de lume, mulţumit cu admiraţiunea şi respectul tuturor, admiraţiune şi respect însă iarăşi eterice, — pentru că pe-aceia cari 'l respectă, el nu încearcă niciodată să-i cunoască!

Dacă omenirea ar avea mulţi oameni de ştiinţă! Dacă ştiinţa s'ar putea populariza întru atât, ca şi cel mai de pe urmă om să fie înarmat cu metodele ştiinţifice, atunci n'am mai avea egoişti şi pătimaşi josnici pe lume, căci i-ar transforma pe toţi *obiectivitatea ştiinţifică.*

Ce ideal, ce progres pentru omenire!

Intr'o altă privinţă, desigur, omul de ştiinţă nu poate să nu recunoască că ştiinaţ a fost sprijinită, pînă acum, în decursul desvoltării omeneşti, mai mult de foloasele practice pe cari ea le înlesnea de cât de iubirea omului pentru *obiectivitate*; dar răspunsul luĭ la aceasta va fi uşor de făcut. Foloasele practice—va zice dînsul—apar ca nişte concesiuni momentane faţă de ţinta eternă pe care o urmăreşte ştiinţa. In trecut poate să fi decis foloasele practice, dar în viitor va decide iubirea de *ştiinţă pentru ştiinţă;* căci *ştiinţa pentru ştiinţă* e adevărata ocupaţiune intelectuală cerută de creerul omenesc!

Ast-fel îşi întocmesc argumentele lor o parte din entusiaştii admiratori aĭ progresuluĭ ştiinţific! Bazaţi pe caracterul *obiectiv* al resultatelor ştiinţifice entusiaştii progresuluĭ cer o cât mai largă aplicaţiune a ştiinţeĭ în viaţa practică, cer prin dînsa înlocuirea

www.dacoromanica.ro

religiunii şi vechilor obiceiuri. Tot ce nu-i *obiectiv* e subiectiv şi individual, şi deci e condamnat la uitare; numai ştiinţa e *obiectivă*, deci neperitoare.

Şi oamenii de ştiinţă, privesc din acest punct de vedere cu toată încrederea la viitorul cercetărilor ştiinţifice; ele se vor impune, zic dînşii, cu voia sau fără voia oamenilor.

Nietzsche însă rămâne neînduplecat şi după aceste argumente. Caracterul de *obiectivitate* nu 'i inspiră o mai mare admiraţie pentru ştiinţă, de cum i-a inspirat caracterul *utilitar* şi *social*: ocupaţiunea ştiinţifică rămâne pentru dînsul tot un simptom de descreştere în viaţa omenirii. In special, idealul omului de ştiinţă, *omul obiectiv*, acela care stă departe de orî-ce patimă vremelnică, acela care nu priveşte evenimentele din jurul sĕŭ, decât prin prisma metodelor ştiinţifice, e tot ce poate fi mai deosebit de idealul pe care şi-l pune Nietzsche.

Omul obiectiv este de fapt o simplă oglindă. El însuşi doreşte înainte de toate să fie ca atare cunoscut, şi e deprins cu supunerea şi n'are o altă plăcere decât aceea pe care i-o dă cunoştinţa-oglindă. Omul obiectiv aşteaptă pînă sosesţe ceva, apoi se întinde încetinel pentru ca să prindă pe pielea sa cele mai mici urme şi cele mai mici atingeri ale fiinţelor cari 'l aproprie. Aceea ce ţine de persoana sa i se pare întîmplător, capricios şi mai ales încă supĕrător: atât de mult s'a obişnuit dînsul să fie străveziŭ şi copie pentru formele şi evenimentele străine. Când meditează asupra sa însăşi, nu după puţină opintire şi nu rare orî fals, ajunge prea uşor să se confunde singur cu altceva străin, şi să se înşele asupra trebuinţelor

www.dacoromanica.ro

sale... Poate că uneori îl torturează sănătatea, saŭ mĕruntaiele, orĭ aerul ce respiră într'o cameră alaturĭ de o femee saŭ de un amic; poate că simte uneorĭ lipsa de prietenĭ şi de societate..., dar în zadar va căuta să mediteze asupra acestor torturĭ ale sale! Indată ce începe, gândul sĕŭ îl părăseşte şi porneşte spre *generalisărĭ*; mâine ştie tot aşa de puţin ca şi ierĭ aceea ce i-a lipsit.... Îĭ cerĭ luĭ iubire şi ură—dar iubire şi ură aşa cum le înţelege D-zeŭ, femeea şi animalul— el va face aceea ce poate, va da aceea ce poate. Dar să nu te mirĭ că veĭ dobîndi puţin şi 'l veĭ găsi că se arată în această privinţă destul de nesincer, şubred, curios şi putred.

Iubirea sa este maĭ mult o iubire *voită*, ura sa este *o ură artificială*, maĭ mult *un tour de force*, ceva vanitos şi exagerat. El este sincer numaĭ întru atât, întru cât este *obiectiv*... Cu sufletul transformat în oglindă şi veciŭic neted, el nu maĭ ştie nicĭ să afirme şi nicĭ să contrazică: nu maĭ ordonă şi nu maĭ distruge nimic! «Je ne méprise presque rien», ne repetă dînsul după Leibniz... Mult timp a fost chiar confundat cu *filosofiĭ* şi cu titaniĭ creatorĭ aĭ cultureĭ, şi s'a trecut ast-fel cu vederea aceea ce era tocmaĭ esenţial la dînsul, caracterul sĕŭ de instrument şi de sclav...

Omul obiectiv este un fel de instrument... de măsurătoare, pe care trebue să 'l păzim şi să 'l admirăm; dar nu e un scop în sine, nu e ceva care să însemneze ca punct de plecare orĭ un suiş în dezvoltarea omenirĭĭ; nu e omul prin care să se justifice întreaga existenţă, şi nicĭ un sfîrşit şi cu atât maĭ puţin un început; nu e o creaţiune, o primă cauză, ceva puternic, ceva de sine stătător, care tinde a deveni stăpân: omul obiectiv este maĭ mult un fel de argilă fină, gata a primi orĭ ce formă după cum va fi dat tiparul; de obiceiŭ, el e omul fără formă şi fără conţinut, un om fără personalitate. *(Jenseits von Gut und Böse,* pag. 140—142).

www.dacoromanica.ro

Şi în diferitele sale scrieri se regăsesc pretutindeni aceleaşi vederi asupra caracterului obiectiv al omului de ştiinţă. Acest caracter obiectiv îl socoteşte Nietzsche să se fi produs pentru prima dată în omenire din aceleaşi motive din care s'a produs şi caracterul *contemplativ* la spiritele religioase.

In timpurile barbare, când omul şi lumea erau privite altfel, fiecare căuta să 'şi manifeste în afară ideile sale, prin vênătoare, hoţie, atac, torturi şi moarte... Dar îndată ce puterea de viaţă a discrescut, fiecare s'a simţit obosit, ori bolnav, ori melancolic, ori prea sătul, şi atunci fiecare a devenit, pentru un timp, fără dorinţe, impersonal, mai bun, adică mai puţin periculos. In locul manifestărilor de altădată, ideile se mai descarcă acum numai prin cuvinte şi raţionamente făcute, când asupra semenilor, când asupra femeei, când asupra vieţii ori a zeilor.. Astfel se produseră profeţi şi cugetători.

Câteodată apoi, tot din aceleaşi cauze, se scormonesc tradiţiile şi se crează noue obiceiuri, ori se batjocoresc duşmanii: dar în toate aceste cazuri, produsele intelectuale oglindesc numai starea de frică şi de oboseală, starea de descreştere în aprecierea faptei şi bucuriei omului. (*Morgenröthe*, pag. 47).

Şi odată epoca decadenţii începută, procesul desvoltării istorice a omenirii avea să asigure succesul *obiectivităţii*.

Innotarea în vorbe şi imagini de lucruri, goale de ori-ce miez; jocul cu ast-fel de fiinţe, ce nu se văd, ce nu se aud şi nu se pipăe, începură a fi simţite ca o viaţă ce s'ar fi petrecênd într'o lume mai înaltă... Nu conţinutul acestor jocuri intelectuale, ci însuşi jocurile trecură drept

www.dacoromanica.ro

ceva *înalt*, încă din primele timpuri ale științei. De aceea, admirațiunea lui Plato pentru dialectică și ferma sa credință că această dialectică o posed numai spiritele curate de ori-ce sensualitate. De câte ori s'a descoperit ceva-descoperirea a privit nu numai conținutul cnnoștințelor ci și mijloacele, sau stările și operațiunile prin cari acele cu, noștințe au fost dobîndite de spirit. Totdeauna apoi aceste noue operațiuni sau stări descoperite și simțite n'au fost considerate ca un mijloc pentru a ajunge la cunoștință, ci ca însăși cunoștința... Cugetătorul și-a făcut *un scop* din fantasie, avênt, abstracțiune, impersonalitate, invențiune, inducțiune, dialectică, deducțiune... și nu un mijloc... (*op. cit.* pag. 49).

Caracterul obiectiv al omului de știință nu este dar de cât traducerea în fapt a metodelor științifice. Din această cauză asemănarea lui cu ascetul religios este evidentă: unul și altul sunt avuți de metode și ceremonialuri, dar *săracî de duh*. Unul și altul stau la o parte de învălmășeala luptei pătimașe, fiind-că corpul lor e sleit de puteri și sufletul lor sărac de instincte nobile.

Învețatul modern, în direcțiunea sa este ca și preotul creștin un medic al suferințelor omenești; el se bucură de admirațiunea democraților și sclavilor în genere, fiindcă în toate le corespunde cerințelor acestora: le dă foloase, le dă cărțile potrivite capetelor lor strîmte și e oracolul lor... Pentru învețatul modern nu există piedică în deosebirile de climă sau rasă; el se produce pretutindeni unde naturile aristocratice sunt înlăturate și înlocuite cu sclavi. Și succesul lui e în mare parte provenit din calită-

www.dacoromanica.ro

ţile pe care strămoşii — deprinşi cu o muncă puţin nobilă — i le-aŭ transmis.

Un exemplu: copiii registratorilor şi copiştilor de biuroŭ, fiindcă părinţii lor aŭ fost deprinşi cu aranjare de material şi cu împărţirea hârtiilor prin sertare, arată şi ei, îndată ce aŭ ajuns învĕţaţi, o predispoziţie de a considera o problemă ca resolvită îndată ce aŭ schematisat-o. Sunt şi filosofi cari de asemenea în fond sunt numai niște capete pline de scheme,—pentru aceştia dar partea formală a meşteşugului părintesc s'a prefăcut în conţinutul însăşi al gîndirii. Talentul pentru clasificări, pentru table de categorii fac să se presupună totdeauna neamul; nu este cineva degeaba copilul părinţilor sĕi. Fiul unui advocat, ca om de ştiinţă, rĕmâne tot un advocat; de câte ori va fi să dovedească ceva, va căuta mai întâiŭ să câştige dreptatea şi numai pe urmă să vadă dacă era cazul să o aibă. Fiii preoţilor şi ai învĕţătorilor de sat se caracterisează prin naiva siguranţă cu care ei daŭ ca dovedit orice, deşi despre acest *orĭce* nu aŭ altă ştiinţă decât felul inimos şi cald cu care alţii l-aŭ descris: sunt totdeauna obişnuiţi ca să afirme cu încredere, fiindcă aceasta era tocmai meşteşugul părinţilor! Un judeŭ din contră, potrivit cu sfera de interese şi cu trecutul poporului sĕŭ, este înclinat, tocmai prin puţina deprindere ce o are de a fi crezut, să facă apel la logică, adică să constrîngă pe cineva prin argumente...

Nicio ştiinţă nu e mai democrată ca *Logica*...

Şi pretutindeni pe unde judeii aŭ dobîndit vreo influenţă, s'a resimţit un progres în felul de a analisa, de a deduce, de a scrie clar şi curat: sarcina judeilor pare a fi fost să aducă poporul la *raţiune. (Die fröhliche Wiessenschaft,* pag. 284).

Fără îndoială că Nietzsche n'ar arăta omului de

www.dacoromanica.ro

ştiinţă un asemenea dispreţ şi n'ar căuta să'ĭ explice în aşa mod direcţiunea ocupaţiunilor sale, dacă ideea sa despre ştiinţă ar fi identică aceleia ce domină în zilele noastre. Obiectivitatea în care se îngrădeşte omul de ştiinţă este numaĭ un simplu reflex al natureĭ obiective a ştiinţeĭ înseşĭ. Marea problemă care se ridică deasupra tuturor problemelor de acest soiŭ, ar fi dar: poate avea omul o ştiinţă obiectivă? Cu alte cuvinte, poate ajunge inteligenţa omenească la deplina sa independenţă de sub toate iufluenţele şi condiţiunile subiective în care o vedem că se produce? pot fi adevĕruri eterne obiective? Şi din cele zise pînă aci, ni se indică cu prisosinţă care va fi şi la această problemă rĕspunsul luĭ Nietzsche.

Cugetătorul care despre valorile morale spune următoarele:

Fiecare la timpul sĕŭ.—Când omul dete prin cuvinte fiecăruĭ lucru un gen deosebit (masculin, feminin), n'a voit să facă prin aceasta o simplă glumă, ci a crezut că pĕtrunde maĭ adînc în cunoştinţa lucrurilor. Cât de rĕŭ s'a înşelat în această privinţă a recunoscut-o el maĭ târziŭ, deşĭ încă nu tocmaĭ pe deplin. De asemenĭ omul a pus tot ce există în legătură cu *morala* şi a aruncat peste umerĭĭ lumeĭ întregĭ o valoare morală! Dar şi aceasta, maĭ târziŭ va fi pusă pe acelaş rînd de erorĭ cu aceea că soarele e de genul masculin saŭ feminin! (*Morgenröthe,* pag. 14),

nu putea să aĭbă o maĭ mare încredere în eternitatea adevĕrurilor ştiinţifice.

Dacă noĭ n'am fi rĕmas în anume privinţe oamenĭ neştiutorĭ, ce ne-ar maĭ fi atras oare spre ştiinţă; căcĭ lu-

www.dacoromanica.ro

crurile privite dintr'un punct de vedere mai înalt, pentru o ființă pur cunoscătoare, *vor apare cu desăvîrșire indiferente. (Menschliches Allzümenschliches,* pag. 56).

In știință ca și în morală se resfrâng tendințele fiecăreĭ epoce, fiecăreĭ stări sociale. *Știință obiectivă* nu poate fi. Aceea ce se dă sub acest nume nu e decât gândirea sărăcită de partea eĭ cea mai esențială, de partea calitativ psichică, singura care dă un sens sufletuluĭ omenesc.

Eliminând tot ce-ĭ calitativ din gândire și restrîngêndu-ne numaĭ la elementele eĭ superficiale, dobândim în adevĕr știința mecanicii și în genere a raporturilor matematice: singura care poate purta denumirea de știință obiectivă! Dar merită o asemenea știință vreo importanță?

O interpretare științifică a lumiĭ, în sensul de interpretare mecanică, precum se înțelege de obiceiŭ, e interpretarea cea mai stupidă care se poate da despre lume. Aceasta trebue strigat mereŭ în urechile domnilor mecanicĭ, caĭ se amestecă într'una printre filosofĭ, și 'ĭ fac să creadă că știința lor, mecanica, este știința primelor și ultimelor principiĭ ale existențeĭ... Dar o lume mecanică este prin esența eĭ o lume fără nicĭ un *înțeles!* Să ne închipuim o bucată de muzică valorată după aceea ce dînsa conține ca numĕr, socoteală, formulă matematică — ce absurdă ar fi o asemenea valorare! Cât s'ar înțelege oare din ea! Nimic, adică nimic din aceea ce constitue însăși *muzica!* (*Die fröhliche Wissenschaft,* pag. 331).

In resumat dar, Nietzsche condamnă *obiectivitatea științifică* din toate punctele de vedere.

www.dacoromanica.ro

O ştiinţă propriŭ zis *obiectivă*, nu se poate avea decât prin sacrificiul părţii celeĭ maĭ esenţiale a spiritului omenesc, partea subiectivă ce poartă fiecare om cu sine. Odată acest sacrificiŭ făcut, se poate ajunge, de sigur, la o înţelegere obiectivă dela un colţ la altul al pămîntuluĭ; dar, din această înţelegere obiectivă, a dispărut tot ce a fost original şi deci individual, toate creaţiunile subiective, singurele cari daŭ un sens vieţiĭ omenirilĭ, şi n'aŭ rĕmas decât aceea ce e superficial şi potrivit tuturor capetelor.

O asemenea ştiinţă obiectivă ce importanţă poate să aibă?

O mare importanţă din punctul de vedere al *utilităţiĭ* — fără îndoială, lucru ce nu 'l contestă nicĭ Nietzsche; apoĭ, în al doilea rînd, importanţa de a lărgi peste mĕsură cercul colaboratorilor la ştiinţă. La *ştiinţa obiectivă* pot colabora pînă şi capetele cele maĭ mărginite, ba încă tocmaĭ aceste capete vor fi cele maĭ bine venite.

Ceĭ aristocraţĭ, bogaţĭ de instincte nobile, şi cu mintea dispusă la creaţiunĭ subiective şi individuale, nu se vor putea pleca cerinţelor pe cari le pune ştiinţa; din eĭ nu se vor putea selecta acele naturĭ de oameni *obiectivĭ*, oameni cu *mintea-oglindă*, naturĭ produse însă cu grămada în lumea celor *săraci de duh*, în lumea sclavilor.

Dar în afară de asemenea avantaje de ordine cu totul secundară, ştiinţa, aşa cum e înţeleasă în zilele noastre, nu poate servi ca un scop al activităţiĭ omenirilĭ. Nietzsche cere omenirilĭ să se întreacă pe

www.dacoromanica.ro

sine însăşi, să producă oameni de geniu, să dea *reprezentanţi supra-umani*...

Pentru *reprezentanţii supra-umani* însă ce valoare poate să aibă ştiinţa *obiectivă*, acea ştiinţă care se potriveşte tuturor capetelor şi tuturor aspiraţiunilor?

Supra-umanii în ştiinţa lor vor să rămână, ca în toate ale lor, individuali şi originali. Ei sunt prea egoişti ca să împartă cu toate inteligenţele cugetul lor; de aceea nici vor căuta să convingă pe alţii, şi nici nu vor da atenţiune la cele ce gândesc alţii. Lumina care se resfrânge în conştiinţa lor este o lumină unică; în ea stă sensul vieţii lor, şi cu aceasta împreună şi sensul vieţii omeneşti!

O asemenea lumină e prea vie pentru oglinda *ştiinţei obiective*...

www.dacoromanica.ro

XIII. *EPILOG*

Ah! Ideile mele scrise și zugrăvite, ce ajuns-ați voi pentru mine! Nu e mult de atunci, când erați încă așa de vii, așa de tinere și rĕutăcioase, așa pline de ghimpi și arome înțepătoare, că mĕ făceați să strănut și să rîd; — și acuma? De mult v'ați desbrăcat de originalitatea voastră, și unele dintre voi chiar, ajuns-am să mĕ tem, că sunt pe pragul de a deveni adevĕruri, căci le vĕd astăzi înainte-mi, așa de nemuritoare, așa de drepte că 'ți rupe inima, așa de plictisitoare!

Și fost-aŭ ele oare vreodată altfel?

Vai! ce putem noi simpli mandarini să scriem și să copiem cu pensula noastră chinezească? Noi cari eternisăm lucrurile ce se lasă a fi scrise, ce putem noi oare să prindem în scrisul nostru? Vai! totdeuna numai aceea ce devenit-a veșted și cu început de miros! Numai acele pasiuni ce s'au rĕcit și istovit; sentimentele palide și venite pe urmă! Mâna noastră, vai! nu poate prinde decât paserile obosite ce d'abia mai sboară și se lasă a fi prinse!...

Noi eternisăm aceea ce nu mai are o viață lungă și nu mai poate sbura — lucrurile obosite și putrede!

Și pentru voi, scrisele și zugrăvitele mele ideĭ, numai când ați fost bătrîne avut-am eŭ culori să vĕ înfățișez...; și acum citindu-vĕ alți, nimeni nu bănuește cum erați voi odinioară la rĕsăritul vostru, atunci când erați scînteia și minunea singurătății mele, voi, vechile mele iubite... rĕutăcioase ideĭ! *(Jenseits von Gut und Böse,* pag. 262).

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIĬ

Pag.

Prefață 5
Notiță biografică 13
Scrierile lui Friedrich Nietzsche. 21
Filosofia lui Friedrich Nietzsche 23
I. Lipsa de sistem. 23
II.— Temperamentul lui Nietzsche 28
III.— « Așa vorbit'a Zarathustra... ». 35
IV. Morala stăpânilor și morala sclavilor 40
V. Despre creștinism și socialism 47
VI. Antichrist — Preoții creștini 54
VII. Despre aristocrație 59
VIII. Despre femeiă 66
IX. Origina tragediei 69
X — Muzica lui Wagner 77
XI. Despre știință 86
XII.— Obiectivitatea științifică 96
XIII. Epilog 107

www.dacoromanica.ro

LIBRĂRIA SOCEC & C-IE

De acelaș:

Valoarea silogismului, Studiŭ de Logică generală . . . . . 1 leŭ.

Zŭr Entwickelung von Kant's Theorie der Naturcausalität, (Separat-Abdruck aus Wundt's Philosophische Studien). . . . . 3 leĭ.

www.dacoromanica.ro